



Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Bezpečné klima na základních školách v Třebíči se
zaměřením na šikanu a kyberšikanu**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Marie Mejzlíková

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Renata Švestková, Ph.D.

České Budějovice 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „*Bezpečné klima na základních školách v Třebíči se zaměřením na šikanu a kyberšikanu*“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 2. 5. 2019

.....

Marie Mejzlíková

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Ing Renatě Švestkové, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost, cenné rady, věnovaný čas a přátelský přístup. Díky také patří všem účastníkům výzkumu, bez kterých by práce nemohla vzniknout, a v neposlední řadě mé rodině za podporu po celou dobu studia.

Bezpečné klima na základních školách v Třebíči se zaměřením na šikanu a kyberšikanu

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá tématem bezpečného klimatu na základních školách v Třebíči se zaměřením na šikanu a kyberšikanu. Je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části je popsána šikana, kyberšikana a prevence. V praktické části je uveden výzkum a jeho výsledky.

Hlavním cílem této bakalářské práce je zmapovat systém prevence na základních školách v Třebíči. Dílčím cílem bylo zjistit, zda se na těchto základních školách šikana a kyberšikana vyskytuje a jak ji zde případně řeší.

K dosažení cílů byl použit kvalitativní výzkum. Pro zjištění konkrétních informací byla využita technika polostrukturovaného rozhovoru. Výběrový soubor tvořili školní metodici prevence a pracovníci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Jejich odpovědi byly následně zpracovány a zároveň byl popsán systém prevence v trebičských školách.

Z výsledků vyplývá, že si základní školy zakládají na bezpečném klimatu, a proto prevenci věnují zvýšenou pozornost. Při prevenci a řešení šikany a kyberšikany postupují podle metodických pokynů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Bakalářská práce a její výsledky mohou přinést ucelený pohled na prevenci proti šikaně a kyberšikaně na základních školách v Třebíči. Tato práce je přínosná pro rodiče dětí, které nastupují do základní školy. Dále může sloužit jako podklad pro metodiky prevence, sociální pracovníky a ostatní, kteří se zabývají šikanou a kyberšikanou.

Klíčová slova

Šikana; kyberšikana; primární prevence; školní metodik prevence; školní poradenské pracoviště

Safe climate in primary schools of Třebíč, focused on bullying and cyberbullying

Abstract

This bachelor thesis deals with the topic of safe climate in primary schools of Třebíč, focusing on bullying and cyberbullying. It is divided into theoretical and practical parts. The theoretical part describes bullying, cyberbullying and prevention, in the practical part, you can find its research and results.

The main aim of this bachelor thesis is to map the system of prevention at primary schools in Třebíč. The partial aim was to find out whether there is bullying and cyberbullying in these elementary schools and how to deal with it.

Qualitative research was used to achieve the goals. A semi-structured interview technique was used to identify specific information. The sample consisted of school prevention methodologists and workers of low-threshold facilities for children and youth. Their answers were subsequently processed and the system of prevention in Třebíč schools was described.

The results show that primary schools are based on a safe climate and therefore pay close attention to the prevention. Schools follow the methodological instructions of the Ministry of Education, Youth and Sports to prevent and deal with bullying and cyberbullying.

The bachelor thesis and its results can bring a comprehensive view of the prevention against bullying and cyberbullying in primary schools of Třebíč. This work is beneficial for parents of children entering elementary school. Furthermore, it can serve as a basis for prevention methodologies, social workers and others dealing with bullying and cyberbullying.

Keywords

Bullying; cyberbullying; primary prevention; school prevention methodologist; school counseling center

Obsah

Úvod.....	8
1 Teoretická část.....	10
1.1 Definice pojmů agrese, agresivita, rizikové chování	10
1.2 Šikana.....	11
1.2.1 Vymezení pojmu.....	11
1.2.2 Formy šikany	12
1.2.3 Vývojová stadia šikany	13
1.2.4 Protagonisté šikany	15
1.2.5 Varovné signály šikany.....	17
1.2.6 Následky šikany.....	18
1.2.7 Postup při řešení šikany	18
1.3 Kyberšikana.....	21
1.3.1 Formy kyberšikany	22
1.3.2 Typy kyberagresorů	23
1.3.3 Dopady kyberšikany	24
1.3.4 Postup při řešení kyberšikany	24
1.4 Prevence šikany a kyberšikany na základních školách	25
1.4.1 Druhy prevence.....	25
1.4.2 Minimální preventivní program.....	26
1.4.3 Metodik prevence	27
1.4.4 Bezpečné klima.....	28
1.5 Další aktéři realizace prevence šikany a kyberšikany	28
1.5.1 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	28
1.5.2 Škola	29
1.5.3 Policie ČR.....	29
1.5.4 Sociální pracovník, orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	30

1.5.5	Certifikování poskytovatelé programů školské primární prevence	30
2	Cíl práce a výzkumné otázky	31
2.1	Cíl práce	31
2.2	Výzkumné otázky.....	31
2.3	Operacionalizace pojmů.....	31
3	Metodika.....	33
3.1	Použité metody a techniky	33
3.2	Výzkumný soubor	33
3.3	Harmonogram výzkumu a průběh rozhovorů	34
3.4	Způsob zpracování dat	34
4	Výsledky.....	35
4.1	System prevence ve vztahu k šikaně a kyberšikaně ve městě Třebíč	35
4.2	Výsledky vyplývající z rozhovorů se školními metodiky prevence	39
4.3	Výsledky vyplývající z rozhovorů s pracovníky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež	46
5	Diskuze	51
6	Závěr.....	55
7	Seznam literatury	56
8	Seznam příloh.....	61
9	Seznam zkratk	

Úvod

„Je důležité si uvědomit, že KAŽDÝ z nás někdy někoho šikanoval, každý z nás byl někdy obětí šikany a všichni jsme někdy byli přihlížejícími, kteří buď zasáhli, nebo nezasáhli.“

Steve Biddulph

Šikana je vnímána jako velký celosvětový problém. Pod tímto termínem si téměř každý představí především fyzickou šikanu mezi žáky na základní škole. V současnosti se setkáváme s více druhy tohoto ubližování a nevztahuje se pouze na děti. V dnešní době, kdy nás ovlivňují média a sociální sítě, je velkým problémem kyberšikana. Lidé tráví na internetu spoustu času a neuvědomují si, jak je tento virtuální svět ovlivňuje. Proto je důležité věnovat pozornost prevenci a poukázat na rizika spojená s tímto virtuálním světem. Jako nejvíce ohroženou skupinu vnímám děti a mladistvé, pro které je v dnešní době chytrý mobilní telefon nezbytnost k životu.

Včasná a účinná prevence dokáže velmi ovlivnit výskyt těchto sociálně-patologických jevů. Často se stává, že školská zařízení začnou prevenci řešit, až když se šikana nebo kyberšikana vyskytne. Lidé si neuvědomují, že tradiční šikana může přerůst do kyberšikany. Agresor se skrývá za anonymitou a oběť může šikanovat neomezeně. Setkala jsem se s názory, že kyberšikana není záležitostí školy, protože má přesah i mimo její území. Proto je přínosné, že se prevencí zabývají i zařízení, kde mohou děti trávit svůj volný čas.

Tématem této bakalářské práce je Bezpečné klima na základních školách v Třebíči se zaměřením na šikanu a kyberšikanu. Toto téma jsem si zvolila z důvodu aktuálnosti a také osobní zkušenosti. Dalším důvodem bylo zjistit, jak se systém prevence vyvíjí a zda reaguje na nezbytnost užívání sociálních sítí. Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části je popsána šikana, kyberšikana a prevence těchto jevů. Praktická část je zaměřena na školní metodiky prevence a pracovníky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, se kterými proběhly polostrukturované rozhovory. Cílem bakalářské práce je zjistit, jaký je systém prevence na základních školách ve městě Třebíč. Dílčím cílem je prozkoumat, kdo je realizátorem prevence na základních školách i v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Případně jak tito pověřeni pracovníci řeší výskyt šikany a kyberšikany.

Bakalářská práce a její výsledky mohou přinést ucelený pohled na prevenci proti šikaně a kyberšikaně na základních školách a v nízkoprahových zařízení pro děti a mládež ve městě Třebíč. Tato práce bude přínosná pro rodiče dětí, které nastupují do základní školy. Dále může sloužit jako podklad pro metodiky prevence, školní metodiky prevence, sociální pracovníky a ostatní, kteří se zabývají šikanou a kyberšikanou.

1 Teoretická část

1.1 Definice pojmů agrese, agresivita, rizikové chování

Agrese

Pojem „agrese“ pochází z latinského slova *aggressio a* v překladu znamená výpad, útok. Jde o jednání, kterým se projevuje násilí vůči objektu a útok se záměrem (Martínek, 2009).

Martínek (2009) dělí agresi do kategorií, které lze aplikovat na školní prostředí: přímá fyzická (kopnutí), nepřímá fyzická (ničení majetku), přímá verbální (nadávky), nepřímá verbální (pomluvy), aktivita a pasivita.

Agresivita

Slovo agresivita pochází z latinského *aggressivus* a překládáme ji jako útočnost, vnitřní pohotovost k agresi nebo postoj (Martínek, 2009). Dále se takto dá označit schopnost organismu mobilizovat síly a schopnost vzdorovat těžkostem (Martínek, 2009). Agresivita je do jisté míry charakteristický znak jedincovy osobnosti (Martínek, 2009). Sklony k agresivitě se vytvářejí v předškolním věku nebo od prvních let života (Říčan, Janošová, 2010). Dále autoři uvádějí, že agresivní chování si dítě buduje podle toho, co vidí kolem sebe hlavně v rodině, ve školce a na obrazovce.

Rizikové chování

Macek (2003) tvrdí, že rizikové chování definuje aktivity, které přímo nebo nepřímo poškozují zdraví a přirozený vývoj. Miovský (2006) navíc dodává, že tímto pojmem je označeno takové chování, v jehož důsledku dochází k nárůstu zdravotních, sociálních a společenských rizik. Toto chování můžeme ovlivňovat preventivními intervencemi (Miovský a kol., 2015).

Miovský a kol. (2015) člení rizikové chování do těchto jednotlivých kategorií: záškoláctví, šikana a extrémní projevy agrese, extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobii, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, závislostní chování (adiktologie), poruchy příjmu potravy a problémy spojené se syndromem týraného a zanedbávaného dítěte.

1.2 Šikana

Šikana je všudypřítomná a doprovází nás celý život. Může začít již v rodině mezi sourozenci, pokračuje ve školce a v dalších školských zařízeních, v zájmových skupinách, v zaměstnání, na vojně, v partnerských vztazích, ale i v nemocnici (Kolář, 2011). Autor dále doplňuje, že šikana je nebezpečnou sociální nemocí ve společnosti, jejíž důsledky jsou poškozování zdraví jednotlivce, skupin a společnosti.

1.2.1 Vymezení pojmu

S pojmem šikana se v českých zemích setkáváme po druhé světové válce, kdy tento pojem užil pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první veřejně poukázal na výskyt šikany v socialistické armádě. Tuto skutečnost znovu připomenul Říčan (1995), kdy po sametové revoluci vyšla jeho kniha, která se uceleně v době porevoluční věnovala problematice šikany. Z etymologického hlediska se pojem „šikana“ dostal přes německý výraz *Schikane*, který byl odvozen od francouzského slova *chicane*, tj. šikanování nebo malicherný spor, které vzniklo z termínu *chicaner*, tzn. šikanovat nebo překrucovat zákon, jehož původ je nejasný (Rejzek, 2012, srov. Kolář, 2001, Kolář, 2011).

Martínek (2009) šikanou označil úmyslné a opakované týrání spolužáka spolužáky, při kterém používají agresi a manipulaci.

Šikanou značíme psychické, citové nebo fyzické zneužívání, které působí oběti pocity bezmoci (Fieldová, 2009). Autorka dále uvádí, že podle australské studie podléhá pravidelnému šikanování jeden z pěti žáků.

K nevinnému škádlení dochází například na druhém stupni, kdy chlapci záměrně provokují dívky, aby upoutali jejich pozornost a ukázali zájem o opačné pohlaví (Martínek, 2009). Podle některých autorů je škádlení jedním z hlavních typů šikany (Fieldová, 2009). Ublíživání nejčastěji probíhá mezi lidmi, kteří jsou ve stejném postavení (ve škole mezi žáky, ve sportovním oddíle mezi sportovci), často je mezi agresorem a obětí osobní asymetrický vztah moci, to znamená, že oběť ví, kdo jí ubližuje a bojí se ho (Říčan, Janošová, 2010).

Šikana je ubližování někomu, kdo se nemůže nebo nedokáže bránit, obvykle se toto jednání opakuje, v závažných případech lze také za šikanu označit i jednání jednorázové, s hrozbou opakování (Říčan, Janošová, 2010).

S pojmem šikana je spojováno škádlení neboli *teasing*. Vymezení těchto dvou pojmů stanovil Kolář (2011). Autor je přesvědčen, že škádlení se považuje za neškodnou aktivitu, která je zábavou pro všechny účastníky.

Podle Koláře (2011) je šikanování nemocné chování a za hlavní vnější rysy vytyčil, když jeden nebo více žáků, úmyslně opakovaně týrají a zotročují spolužáka či více spolužáků za pomoci agrese a manipulace.

Šikana není právně definovaná v žádném zákonu. Na to reagovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a vymezilo problematiku šikany v metodickém pokynu MŠMT č. 28 275/2000-22, aby mohla být šikana komplexně řešena. V tomto pokynu dává školám a jejím pracovníkům návod, jak šikaně předcházet a jak ji řešit. Tyto metodické pokyny se postupně obnovují podle aktuální situace.

Aktuální metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy definuje šikanu takto: *Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese (MŠMT, 2016, s. 1).*

1.2.2 **Formy šikany**

Kolář (2001, 2011) ve svých publikacích předkládá základní formy šikany, které ostatní autoři doplňují. Za základní formy se považuje vnější obraz šikany, který souvisí s léčbou (Kolář, 2011). Mezi základní formy šikany dle Koláře (2011) patří:

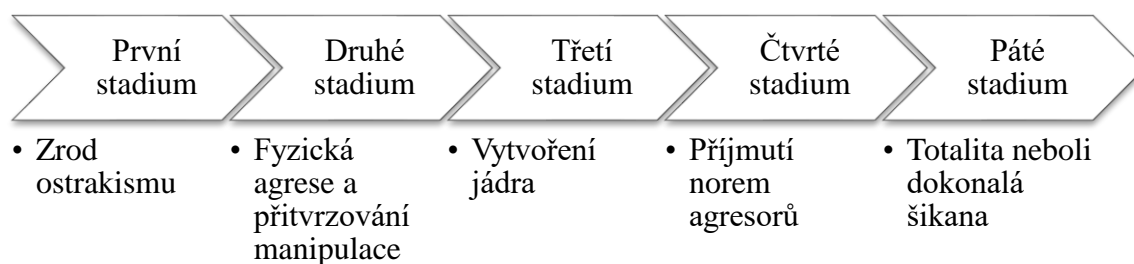
- a) Šikana podle typu agrese – prostředku týrání – fyzická, psychická šikana, kyberšikana,
- b) Šikana podle věku a typu školy – šikana mezi předškoláky, žáky základních škol, středních škol a šikana mezi vysokoškoláky,
- c) Šikana z genderového hlediska – dívčí šikana, chlapecká,
- d) Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení – škola s demokratickým vedením, výchovný ústav,
- e) Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů – šikana osob se sluchovým postižením, osob tělesně postižených, osob s mentálním postižením neslyšících, tělesně postižených.

1.2.3 Vývojová stadia šikany

Kolář již v roce 2001 definoval pět stadií šikany, která on i jiní autoři postupně doplňovali. Jak píše Vágnerová (2009), tato vývojová stadia pomáhají se správným vyšetřováním a řešením šikany. Autorka stejně jako Kolář (2001) dodává, že první a druhý stupeň šikany může vyřešit škola sama, v dalších stadiích je nutné obrátit se na odborníky – psychology, speciální pedagogy, sociální pracovníky (Vágnerová, 2009). V každém stadiu jsou potřeba odlišné způsoby zásahu, a proto se postupně vyvinulo pětistupňové schéma, které zachycuje stadium vývoje šikany (Kolář, 2011).

Pětistupňové schéma řešení šikany dle Koláře (2001) doplnil a upravil Martínek (2009) a následně Kolář (2011). Aktuálně tedy toto pětistupňové schéma obsahuje stadia, která jsou zobrazena v Obrázku 1 Stadia šikany.

Obrázek 1: Stadia šikany



Zdroj: vlastní zpracování dle Kolář, 2011

První stadium: zrod ostrakismu

Jedná se o první fázi šikany, kdy oběti není ubližováno fyzicky, ale je vyčleněna z kolektivu, nikdo se s ní nebaví (Martínek, 2009). Podmínky k jeho vzniku mohou být běžné a nenápadné, chování v takové skupině bývá dobré a iniciátoři šikanování nejsou nijak nemocní, ale obyčejní kluci a holky (Kolář, 2011). Autor dále uvádí, že v každém školním kolektivu se objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně oblíbení a v odborné literatuře pro ně najdeme označení jako obětní beránek, černá ovce, outsider. Podle autora dochází u oběti se známkou ostrakismu ke zhoršení školního prospěchu. Tato fáze je zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje (Kolář, 2011).

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V tomto stadiu se začíná objevovat fyzická agrese, jako je bití a kopání (Martínek, 2009). Oběť začíná mít strach a hledá možnosti útěku od strachu (záškoláctví, bolesti břicha, sebepoškození), dále se zhorší prospěch a školní docházka (Martínek, 2009). Při zátěžových situacích, kdy vzniká napětí, slouží vyčlenění žáci jako hromosvod a agresori si na nich vybíjejí negativní pocity (Kolář, 2011). U agresorů se může dostavit při násilí úleva nebo to dělají pro zábavu a obveselení sebe či okruhu obdivovatelů (Kolář, 2011).

Třetí stadium: klíčový moment – vytvoření jádra

Agresori si uvědomují svou převahu nad obětí, začínají ovlivňovat celý kolektiv a vzniká tzv. pyramida šikanování – na vrcholu stojí agresori, kteří k sobě poutají další spolužáky, a oběť stojí na základně celé této pyramidy (Martínek, 2009). Autor dále vymezuje charakteristické způsoby ubližování v tomto stadiu: ponižující úkoly, fyzické týrání, vulgární a zesměšňující poznámky. Pokud se nic neudělá s manipulací a počáteční fyzickou agresí jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů „úderné jádro“, kdy tito agresori začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nevhodnější oběti (Kolář, 2011).

Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů

V tomto stadiu je psychika oběti zasažena natolik, že se oběť stane na šikanování závislá a tuto úlohu přijme, nebrání se útokům (Martínek, 2009). Martínek (2009) je toho názoru, že agresori jsou v tomto stadiu závislí na šikanujícím chování, ubližování jim přináší radost, líbí se jim strach oběti, ačkoli někdy ubližují pouze z nudy nebo pro pobavení. Pokud agresori necítí odpor, jsou jejich normy přijaty většinou skupiny a stanou se nepsaným zákonem (Kolář, 2011).

Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

Agresori jsou zcela pohlceni svojí mocí a v ubližování jim nic nebrání, oběti se dostávají do stadia, kdy si nedokáží představit život bez agresorů (Martínek, 2009). Dále autor varuje, že v tomto stadiu je šikana neřešitelná a jedinou možností je rozpuštění kolektivu. Násilí je přijato jako norma všemi členy třídy a šikanování se stává skupinovým programem (Kolář, 2011). Dochází k tzv. stadiu vykořisťování, při kterém jsou žáci rozděleni na dvě skupiny, které Kolář (2011) označil jako otrokáře a otroky, kdy otrokáři mají všechna práva a otroci žádná.

1.2.4 *Protagonisté šikany*

Hlavními přímými protagonisty šikany jsou agresori a oběti. Mezi nepřímé protagonisty můžeme řadit třídní publikum, tzv. mlčící většinu (Vágnerová, 2009).

Agresor

Sklony k agresivnímu jednání si jedinec buduje od prvních let života a pokračuje v předškolním věku, důležitou roli zde hrají zděděné a vrozené sklony (Říčan, Janošová, 2010). Autoři zjišťují, že agresivní a sklon k šikaně podporuje zacházení s dítětem a způsob výchovy, jde hlavně o ponižování, lhostejnost, fyzické a psychické násilí ze strany rodičů, tolerance k násilí a konflikty mezi rodiči.

Iniciátory šikany bývají žáci, kteří dokáží svůj strach skrývat a vyvolání strachu u druhých jim působí euforii (Kolář, 2011). Autor dále představuje tři typy iniciátorů šikany, které zaznamenal během své praxe:

1. typ – hrubý, jednodušší, vznětlivý, s kázeňskými problémy, narušený vztah k autoritě, k šikaně používá fyzické násilí, vyžaduje absolutní poslušnost oběti, v rodině se setkal s agresí a brutalitou,
2. typ – velmi slušný, vzdělaný, narcisticky šlechtěný, přecitlivělý, někdy i se sadistickými tendencemi, šikanuje rafinovaně bez přítomnosti svědků, v rodině se setkal s vysokými požadavky,
3. typ – tzv. „srandista“, optimistický, sebevědomý, výřečný, málokdy oblíbený, šikanuje pro pobavení sebe i přihlížejících, z rodinného prostředí postrádá mravní hodnoty.

Martínek (2009) ve své knize uvádí ještě čtvrtý typ agresora – agresor spouštějící ekonomickou šikanu. V tomto případě se jedná o agresora, kterého rodiče podporují materiálně, finančně, na druhou stranu agresorovi chybí cit a projevy lásky od rodičů (Martínek, 2009).

Fieldová (2009) popisuje dva typy agresorů a to „mořský krokodýl“ a „ptáček zpěvák“. Prvním typem je agresor, který je nebezpečný, chybí mu svědomí a bolest druhých mu přináší potěšení (Fieldová, 2009). Druhý typ autorka prezentuje jako agresora, který jedná bez zlého úmyslu, považuje šikanování za životní styl, díky němuž stoupá na společenském žebříčku, ale pokud dojde k odhalení, tak se za své chování stydí.

Oběť

Již v roce 1997 definoval Kolář oběť šikany jako někoho, kdo se odlišuje od ostatních, a doplnil, že se obětí šikany může stát kdokoliv. Dále v roce 2001 Kolář vypracoval typologii obětí. Autor uvádí čtyři skupiny:

- a) oběti „slabé“ s tělesným nebo psychickým handicapem,
- b) oběti „silné“ a nahodilé,
- c) oběti „deviantní“ a nekonformní,
- d) šikanované děti s životním scénářem oběti.

Kolář (2011) počítá s existencí určitých charakteristik, které zvyšují riziko, že se dítě stane obětí. Mezi tyto charakteristiky může patřit tělesný handicap, psychické znevýhodnění, hyperaktivita a poruchy učení (Kolář, 2011). Martínek (2015) ve své knize rozdělil typy obětí do čtyř skupin:

- Oběť na první pohled – jedná se o typ dětí, které samy vysílají do okolí signál slabosti – jsou slabé, vytáhlé, mívají neobvyklou barvu vlasů, většinou se neumí ve třídě prosadit, pokud se stanou obětí, neumí se bránit, nechají se snadno ovlivnit,
- Oběti, které jsou dlouhou dobu pod ochranou matky nebo babičky – jde o děti, u kterých rodiče nedokáží připustit, že jejich dítě dospělo a stává se samostatným, rodiče v něm vidí malé dítě, za které musí všechno vyřizovat a dohlížet na ně,
- Handicapované děti – tyto oběti jsou pro agresora snadný cíl, při současné integraci dětí s postižením do základních škol je důležitá připravenost učitele – musí vědět, co handicap obnáší, nepřipravená integrace může být pro dítě ohrožující,
- Učitelské děti – jedny z nejčastějších obětí, dítě se obětí stává hlavně v případě, kdy rodič učí na stejné škole, v horším případě sám dítě učí.

Třídní publikum

Šikana se netýká jen hlavních aktérů – agresorů a obětí, ale i ostatních žáků třídy, kteří vytvářejí pro šikany publikum. V prvních stádiích šikany se někteří žáci snaží zabránit rozvoji šikany, ale většina zaujme postoj tzv. mlčící většiny (Martínek, 2008). Autor dále zjistil, že postoj třídního publika se mění a v pozdějších stádiích se dokonce může do šikany zapojit.

1.2.5 *Varovné signály šikany*

Autoři zabývající se šikanou zmiňují ve svých publikacích také signály, které mohou upozorňovat na šikanu. Fieldová (2009) i Vágnerová (2009) se ve svých publikacích inspirojí varovnými signály, které již zmínil Kolář.

Fieldová (2009) uvádí varovné znaky, které mohou být příznakem šikany:

- **Fyzické příznaky** – poškozené věci, modřiny, řezné rány, špatný spánek, noční pomočování, pozdní příchody ze školy,
- **Akademické příznaky** – přestane se aktivně zapojovat do výuky, nekomunikuje se spolužáky, prospěch se zhorší, zanedbává domácí úkoly,
- **Emocionální příznaky** – je úzkostný, smutný, sklíčený, otažitý, podrážděný, vzteklý, rozrušený,
- **Společenské příznaky** – je ostatním pro legraci, vystaveno škádlení, ve škole se cítí trapně, izoluje se, má omezený kontakt s vrstevníky.

Na šikanu nás mohou upozornit přímé a nepřímé varovné signály, které by pedagog i rodič měl poznat (Vágnerová, 2009). Mezi nepřímé znaky dle Vágnerové (2009) patří:

- zhoršení prospěchu,
- poničené nebo chybějící pomůcky,
- stranění se spolužáků,
- objektivní zhoršení zdravotního stavu – ranní nevolnost, třes rukou,
- zvýšená absence,
- o přestávkách se pohybuje v blízkosti pedagoga.

Přímé varovné signály vypovídají o situaci, která se musí neprodleně řešit (Vágnerová, 2009). Mezi přímé varovné signály řadíme:

- posměšné poznámky, nadávky,
- kritika žáka, nátlak na žáka,
- rvačky, potyčky, ve kterých je oběť zřetelně slabší.

S dalšími varovnými signály, které mohou rodiče upozornit, že se jejich dítě stalo obětí šikany, přichází Policie České republiky (Policie ČR, © 2018):

- za dítětem nechodí kamarádi,

- špatný spánek, děsivé sny,
- ztrácí kapesné, potřebuje další peníze na nereálné školní pomůcky,
- je uzavřený, smutný, trpí poruchami soustředění,
- vyhrožuje sebevraždou nebo se o ni pokusí.

1.2.6 *Následky šikany*

Kolář (1997, 2001, 2011) systematicky mapuje následky šikany. Již v roce 1997 ve své knize *Bolest šikanování* uvádí, že agresor způsobuje oběti psychické a fyzické trápení, které oběť poškozují dlouhodobě, někdy i trvale. Šikana má dopad nejen na oběť, ale i na agresora, rodiče, sourozence, učitele a školu (Fieldová, 2009). Autorka dále dodává, že o rozsahu následků rozhoduje osobnost oběti, podpora oběti a styl agrese. Šikana často oběť poznamená na celý život a následky pocítí i v dospělosti (Fieldová, 2009). Příklady možných následků šikany podle Fieldové (2009):

- **Fyzické následky** – řezné rány, modřiny, bolesti hlavy, břicha, pomočování, špatný spánek, nechutenství, přejídání,
- **Intelektuální následky** – problémy se soustředěním, potíže s učením, pamětí, chybějící motivace,
- **Sociální následky** – uzavřenost, málo kontaktu s vrstevníky, neschopnost navázání nového přátelství,
- **Citové následky** – nízké sebevědomí, přecitlivělost, neustálý strach, úzkosti, deprese, častý pláč.

Kolář (2011) považuje za fatální následek šikany ohrožení života oběti šikany při brutálních formách nebo pokročilých stádiích šikany.

1.2.7 *Postup při řešení šikany*

Základním a komplexním postupem řešení šikany se zabývá metodický pokyn Ministerstva mládeže a tělovýchovy. V tomto pokynu jsou vymezena základní pravidla šetření a řešení šikany. Při výběru způsobu řešení šikany je důležité posouzení zhodnocení závažnosti situace (MŠMT, 2016). Díky vyhodnocení závažnosti šikany a v průběhu řešení se škola rozhoduje, zda zvládne šikanu řešit sama nebo s pomocí jiných institucí (pedagogicko-psychologické poradny, neziskové organizace, OSPOD). MŠMT ve svém metodickém pokynu (2016) uvádí, že počáteční stadia šikany by měl zvládnout

řešit pověřený pracovník pro prevenci a řešení šikany (školní metodik prevence). Při řešení šikany vytyčuje MŠMT (2016) tyto důležité kroky:

- Oběť šikany není viníkem a důsledky řešení by ho neměly znevýhodňovat nebo omezovat,
- Ochrana informací a informátorů,
- Nastavení ozdravných mechanismů pro všechny účastníky šikany,
- Další práce s agresorem i obětí,
- Evidovat projevy šikany a preventivní postupy.

Dále je v metodickém pokynu upozorněno na nevhodné postupy při řešení:

- Přehlížení násilí, oddalování řešení, neadekvátní postupy,
- Nucení žáků k veřejnému sdělování informací,
- Vedení rozhovorů před ostatními,
- Agresivní řešení, příliš autoritativní řešení, emotivní řešení problému,
- Obviňování oběti MŠMT (2016).

Každá škola musí mít krizový plán, který obsahuje kroky pro řešení šikany, tyto kroky jsou shrnuty v *Tabulce 1 Krizový plán*.

Tabulka 1: Krizový plán

První pomoc při počáteční šikaně	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně
<ol style="list-style-type: none"> 1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: <ol style="list-style-type: none"> a. rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření); b. rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: <ol style="list-style-type: none"> a. metoda usmíření; b. metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovná komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: <ol style="list-style-type: none"> a. efekt metody usmíření; b. oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou. 	<ol style="list-style-type: none"> A. První (alarmující) kroky pomoci <ol style="list-style-type: none"> 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí B. Příprava podmínek pro vyšetřování <ol style="list-style-type: none"> 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům C. Vyšetřování <ol style="list-style-type: none"> 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) D. Náprava <ol style="list-style-type: none"> 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

Zdroj: Metodický pokyn MŠMT 2016

1.3 *Kyberšikana*

Definicí kyberšikany je mnoho, jejich základem je šikana prováděná prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (Chromý, 2010). Autor dále uvádí, že jako první definoval kyberšikanu Bill Belsey, který v roce 2001 napsal, že kyberšikana používá informační a komunikační technologie pro podporu opakujícího se a úmyslného chování jednotlivce nebo skupiny osob vůči ostatním (Chromý, 2010).

Kyberšikana se začíná více vyskytovat s rozvojem informačních a komunikačních technologií (ICT), pro některé je však pojem kyberšikana stále neznámý (Rogers, 2011). Kyberšikana není v České republice trestným činem, ale toto chování může naplňovat skutkovou podstatu některých trestných činů – vydírání, vyhrožování, pronásledování (Rogers, 2011).

Kyberšikana (cyberbullying) patří mezi formy psychické šikany a lze ji definovat jako záměrné, násilné chování, které se děje prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, a to především pomocí internetu a mobilu (Kolář, 2011).

Dle Koláře (2011) se kyberšikana od šikany odlišuje těmito rozdíly:

- Kyberšikana dovoluje pronásledování oběti neomezeně (24 hodin denně),
- Agresor má rozsáhlé publikum,
- Útoky jsou anonymní a útočník může mít falešnou identitu,
- Jednorázový útok může působit opakovaně, ponižující obrázky může kdokoliv znovu umístit na internet.

Pro identifikaci kyberšikany jsou důležitá kritéria: opakovanost, záměrnost, vnímané ublížení, nerovnováha (Černá, 2013).

Na vzniku kyberšikany se také podílí chránění osobních údajů, kdy uživatelé sociálních sítí nemají nastavené maximální ochrany osobních údajů a ty jsou tak snadno dostupné útočníkovi (Deely et al., 2014).

Kyberšikana probíhá nejčastěji prostřednictvím sociálních sítí, které umožňují spojení s ostatními uživateli, sdílení aktivit, fotografií a veřejnou komunikaci (Kožíšek, Písecký, 2016).

1.3.1 *Formy kyberšikany*

Kyberšikanu lze dle Kavalíra (2009) rozlišit na dva základní typy:

- a) přímé útoky – dochází k zasílání zpráv přímo obětem (obtěžující zprávy, krádež hesel, zneužívání osvojeného účtu, zveřejňování intimních údajů, internetové hlasování, rozesílání virů),
- b) kyberšikana v zastoupení – agresor využívá druhé pro šikanu, spolupachatelem se může osoba stát nevědomě.

Dle Černé (2003, 2013) se dá kyberšikana rozdělit do dvou oblastí. Do první oblasti spadají projevy a způsoby jakými k agresivnímu chování dochází, a do druhé oblasti pak místa na internetu nebo v mobilu, kde k útokům dochází (Černá, 2003).

Mezi možné projevy kyberšikany Černá (2013) řadí:

- a) **Vydávání se za někoho jiného a krádež hesla** – agresor si může založit falešný profil, kde použije fotky a fakta o oběti, při krádeži hesla se agresor dostane na účet oběti.
- b) **Vyloučení a ostrakizace** – v tomto projevu je oběť vyloučena ze společné skupiny.
- c) **Flaming** – slovem *flaming* můžeme označit prudkou hádku, ke které dojde na diskuzním fóru.
- d) **Kyberharašení a kyberstalking** – pojmem kyberharašení označujeme opakované zprávy od agresora, které jsou oběti nepříjemné. Kyberstalking označuje opakované zasílání zpráv, které obsahují vyhrůžky nebo vydírání.
- e) **Pomlouvání** – dochází ke sdělování nepravdivých informací s cílem poškodit oběť.
- f) **Odhalení a podvádění** – dochází k odhalení a zveřejnění informací o oběti.
- g) **Happy slapping** – jedná se o fyzický útok, který je nahráván na mobilní telefon a poté zveřejněn.

Mezi nejčastější používaná média Černá (2013) zařadila: sociální sítě, online hry, webové stránky, SMS zprávy, blogy, elektronická pošta, chat a internetové ankety.

Martínek (2015) uvádí nejčastější přímé útoky kyberšikany:

- a) **Kyberstalking** – obtěžující a výhružné zprávy.
- b) **Phishing** – krádež hesel a následné zneužití účtu na sociální síti.
- c) **Blogování** – sdílení osobních informací nebo pomlouvání pomocí blogu.
- d) **Outing** – veřejné oznámení sexuální orientace bez souhlasu oběti.
- e) **Kyberbullying** – zveřejňování choulostivých, nepravdivých informací a fotek na webových stránkách.
- f) **Bluejacking** – zaslání nevyžádaných zpráv pomocí funkce Bluetooth.
- g) **Internetové hlasování** – agresor uveřejní urážející otázku a publikum hlasuje.
- h) **Kybergrooming** – dochází k manipulaci dítěte dospělým uživatelem a cílem je přimět dítě k osobní schůzce za pomoci falešné identity.

Kyberšikana se odehrává v kyberprostoru s absencí přímého kontaktu mezi agresorem a obětí (Kožišek, Písecký, 2016). Autoři dále zmiňují jako další formu kyberšikany sexting, který označuje posílání zpráv, obrázků nebo videí se sexuálním obsahem, k zasílání může docházet mezi partnery nebo neznámými osobami.

1.3.2 *Typy kyberagresorů*

Rozdělení kyberagresorů dle Kavalíra (2009) je řazeno podle závažnosti jejich útoků:

- a) **Vtipálek** – útočník, který na základě neúměrné legrace upravuje a zveřejňuje fotky a videa svých kamarádů a spolužáků, není si vědom, že by mohl člověku ublížit.
- b) **Neúmyslný kyberagresor** – má skrytou identitu, působí jako silný jedinec, jedná pod emocemi, bez přemýšlení nad následky, často si neuvědomuje svoje jednání.
- c) **Pomstychtivý andílek** – agresor má dobré zkušenosti s kyberšikanou, on sám nebo někdo jemu blízký se stal obětí, a proto se tento agresor mstí ostatním, myslí si, že to, co dělá, je správné.
- d) **Sprosté holky** – agresorem bývají dívky, které hledají zábavu, důvodem kyberagrese je získání popularity mezi vrstevníky prostřednictvím publika, kyberšikana se může dít ve skupině.
- e) **Bažící po moci** – nejzávažnější typ agresora, snaží se ovládat oběti pomocí strachu a pocitu beznaděje.

Kyberagresorem se může stát osoba, která byla emocionálně zneužívaná a zanedbávaná, pomocí slovních útoků, ponižujícího chování ze strany další osoby (Emirtekin et al., 2019)

1.3.3 *Dopady kyberšikany*

Dopady kyberšikany se dotýkají nejen obětí, ale také agresorů a přihlížejících (Černá, 2013). Autorka dále uvádí, že i jedna fotka uveřejněná na internetu může způsobit oběti psychické trauma, které si nese celý život.

Kyberšikana je stresující událostí, která může mít následky na fyzický stav oběti, můžeme se setkat s tzv. psychosomatickými potížemi (Černá, 2013). Mezi nejčastější psychosomatické potíže řadíme poruchy spánku, bolesti břicha, bolesti hlavy, nechutenství a nevolnost (Černá, 2013).

Psychické následky mohou být horší, u obětí se vyskytuje strach a pocit nebezpečí, protože neví, kam se může před kyberšikanou ukrýt (Černá, 2013).

U obětí se může objevit frustrace, zlost a sklon k agresivitě, a to v důsledku snahy se vyrovnat s nepříjemnou situací (Černá, 2013). Některé následky si nese oběť po celý život, dochází k úpadku sebevědomí a často se objevuje strach při navazování vztahů (Černá, 2013).

Kyberšikana nechává na oběti emoční, psychosociální stopy a sociální problémy, můžou se objevit středně těžké až těžké deprese, únik k návykovým látkám a sebevražedné myšlenky nebo pokusy (Bottino et al., 2015). Dále to může být sebepoškozování a poruchy příjmu potravy, kdy oběti reagují na podněty agresora týkající se vzhledu a váhy (King et al., 2015).

1.3.4 *Postup při řešení kyberšikany*

Základní postup při řešení kyberšikany lze rozdělit do čtyř kroků (Krejčí, 2010). Dle autorky je prvním krokem ukončení komunikace. Oběť kyberšikany by měla přestat komunikovat s agresorem, nevyhrožovat mu, útočník díky neaktivitě oběti přestane s útoky (Krejčí, 2010).

Ve druhém kroku je potřeba zablokovat útočníka, zamezit mu v posílání zpráv, hovorech a posílání urážlivého obsahu (Krejčí, 2010). V třetím kroku autorka spatřuje odhalení

identity, tento krok nesmí být v rozporu s ukončením komunikace. Posledním krokem je oznámení útoku, je důležité se někomu svěřit, díky tomu může pomoc přijít dříve (Krejčí, 2010).

Další kroky v boji s kyberšikanou doplnili Kopecký a Szotkowski (2017), kteří doporučují zachovat klid, uchovat si veškeré důkazy, nebát se obrátit na pomoc specialistů a žádat o konečný verdikt.

Na výskyt kyberšikany reaguje celý svět novými výzkumy a metodami v boji proti ní, například v Japonsku začínají využívat metodu, která pomocí určitých algoritmů vyhledává předem zadané fráze, které se vyskytovaly v případech kyberšikany (Ptaszynski et al., 2018).

1.4 Prevence šikany a kyberšikany na základních školách

Slovo prevence pochází z latinského *praevenire* a znamená účinná opatření, která jsou provedena před jako obrana nebo ochrana (Miovský a kol., 2015). Prevencí lze označit soubor intervencí, které mají za cíl zamezit nebo minimalizovat výskyt rizikového chování (Miovský a kol., 2015).

1.4.1 Druhy prevence

Prevencí lze označit komplexní proces, který podporuje zdravé a bezpečné prostředí a předcházení negativním jevům (Bendl, 2003). Nejčastějším členěním prevence je její dělení na prevenci primární, sekundární a terciární.

- a) **Primární prevence** – jedná se o opatření a předcházení nežádoucím jevům,
- b) **Sekundární prevence** – při této prevenci již k negativnímu jevu došlo a touto cestou dochází k nápravě,
- c) **Terciární prevence** – snaží se zabránit opakování jevů.

Základní školy mají podle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) konkrétně § 29 povinnost zajistit bezpečnost a zdraví žáků a vytvořit bezpečné podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů.

Mezi základní charakteristiky efektivnosti primární prevence lze zařadit dlouhodobou aktivní práci s menší cílovou skupinou (MŠMT, 2013). V tomto dokumentu se dále uvádí

rozdělení specifické primární prevence. Lze ji rozdělit do tří úrovní podle cílové skupiny, programů a prostředků a intenzity programu (MŠMT, 2013). Jsou to tyto úrovně:

- a) **Všeobecná prevence** – je zaměřena na širší populaci dětí a mládeže, jedná se o programy pro větší skupinu účastníků,
- b) **Selektivní prevence** – je zaměřena na osoby, u kterých lze předpokládat zvýšené riziko výskytu rizikového chování, jedná se o prevenci pro menší skupiny případně jednotlivce,
- c) **Indikovaná prevence** – je zaměřena na jednotlivce, u kterých se vyskytly projevy rizikového chování, v této prevenci se pracuje individuálně s klientem.

Dále se můžeme setkat s pojmem nespecifická primární prevence, kdy takto označíme aktivity podporující zdravý životní styl pomocí smysluplného trávení volného času, sportovních aktivit a rozvoje osobnosti, který vede k odpovědnosti za sebe a své jednání (Prevence-info.cz © 2010-2018).

Při prevenci je důležitá odbornost pedagogů pro řešení šikany a kyberšikany, učitel musí být autoritou a vědět, jak má k problému přistupovat (Bendl, 2003).

Škola by měla mít vypracovaný program proti šikanování, kde musí být uvedeny postupy řešení při výskytu šikany (Vágnerová, 2009).

1.4.2 *Minimální preventivní program*

Minimální preventivní program, dále MPP, je dokument, který musí zpracovat každá škola a slouží k výchově žáků ke zdravému životnímu stylu, k osobnostnímu a sociálnímu rozvoji a rozvoji sociálně komunikačních dovedností (Pražské centrum primární prevence, © 2010). Tento MPP podléhá kontrole České školní inspekce (MŠMT, 2010). Minimální preventivní program zpracovává škola v zastoupení školním metodikem prevence na jeden školní rok a je průběžně hodnocen a účinnost jeho realizace se objevuje ve výročních zprávách o činnosti školy (Pražské centrum primární prevence, © 2010). Server Pražské centrum primární prevence ve svém dokumentu Manuál minimálního preventivního programu uvádí pět kroků, které jsou důležité při tvorbě. Mezi tyto kroky patří:

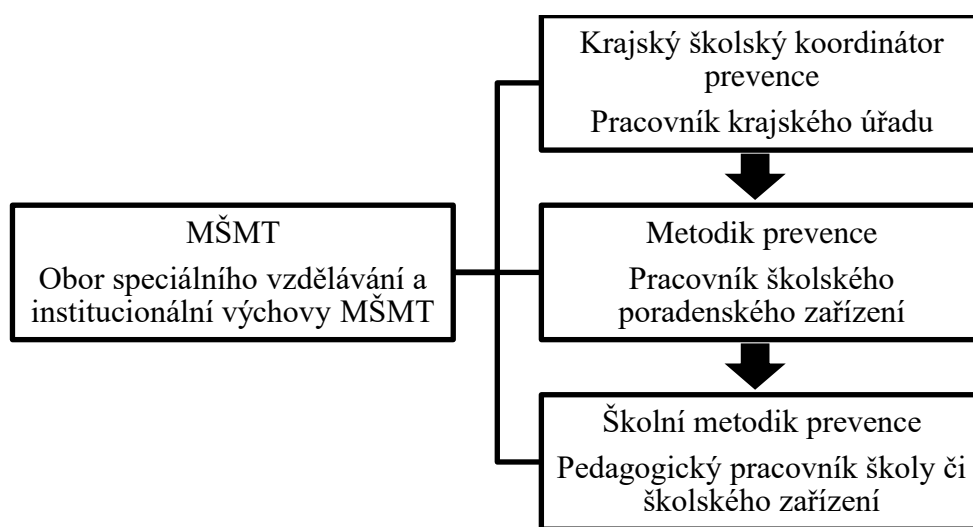
- a) Charakteristika školy,
- b) Analýza výchozí situace s využitím hodnocení z předchozího školního roku,

- c) Stanovení cílů Minimálního preventivního programu,
- d) Vytvořit soubor aktivit pro cílové skupiny,
- e) Provést evaluaci.

1.4.3 Metodik prevence

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy koordinuje činnost metodiků prevence na regionální a místní úrovni (obr. 2), aby byly zohledňovány lokální podmínky (MŠMT, 2013).

Obrázek 2: Koordinace preventivních pracovníků



Zdroj: vlastní zpracování dle MŠMT, 2013

Krajský školský koordinátor prevence spolupracuje za účelem koordinace aktivit realizovaných v rámci krajské Strategie prevence rizikového chování s krajským protidrogovým koordinátorem, pracovníkem prevence kriminality v kraji, podporuje ředitele škol, školní metodiky prevence a metodiky prevence v pedagogicko-psychologické poradně, dále spolupracuje s preventivním týmem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT, 2013).

Metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně zajišťuje specifickou prevenci a realizaci preventivních opatření proti rizikovému chování, koordinuje a podporuje školní metodiky prevence a organizuje pro ně pracovní semináře (MŠMT, 2013).

Školní metodik prevence je pracovníkem školy a jeho činnosti jsou vymezeny ve vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů (MŠMT, 2013). Metodik prevence koordinuje tvorbu a kontrolu školního preventivního programu, dohlíží na aktivity se zaměřením na prevenci záškoláctví, násilí, vandalismu, zneužívání a dalšího rizikového chování, vede ostatní pedagogické pracovníky při prevenci, koordinuje další vzdělávání a spolupráci školy s kompetentními orgány státní správy a samosprávy (MŠMT, 2013).

1.4.4 *Bezpečné klima*

V souvislosti se šikanou a kyberšikanou se setkáváme s pojmem „Bezpečné klima“. Podle některých autorů spočívá prevence šikany v nastavení bezpečného klimatu, a to srozumitelnými pravidly nastavenými pro žáky i učitele, péče žákům, dobré kvality výuky, podpory od učitelů, pocitů důvěry a bezpečí (Bittmannová, Bitmann, 2016).

Klima je dlouhodobější jev, který obsahuje vztahy mezi žáky, mezi žáky a učiteli, na klima mají vliv i vztahy mezi ostatními pedagogy a vedením školy (Minimalizace šikany, © 2007). Hrouzek, Marková a kol. (2012) uvádí, že pokud je ve třídě dobré klima, dá se označit jako bezpečné a žákům a pedagogům se zde bude lépe pracovat.

Pojmem „Bezpečné klima“ je také označen dotační program MŠMT, který má za cíl podpořit aktivity škol k rozvoji bezpečného klimatu (MŠMT, 2016). Tento dotační program vychází z oblasti primární prevence rizikového chování.

1.5 *Další aktéři realizace prevence šikany a kyberšikany*

Prevenčí tohoto rizikového jevu se zabývají nejen školy, Policie, OSPOD, ale také nestátní neziskové organizace.

1.5.1 *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se otázkou šikany a kyberšikany zabývá a postupy v boji s těmito patologickými jevy sděluje ve svých metodických pokynech, které se aktualizují, a tak nabízejí aktuální kroky při řešení a prevenci (MŠMT, 2016).

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy je hlavním jednatelem prevence rizikového chování, koordinuje primární prevenci, stanovuje strategie a priority a vytváří legislativní rámec pro prevenci (MŠMT, 2017).

1.5.2 *Škola*

Škola má odpovědnost za žáky a je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví pro své žáky, vytvářet bezpečné klima a předcházet zárodkům rizikového chování (MŠMT, 2016). Z tohoto důvodu má škola ohlašovací povinnost při výskytu šikany:

- a) Pokud se šikana objeví v průběhu vyučování, je nutné kontaktovat zákonného zástupce oběti i agresora.
- b) Věc je třeba ohlásit orgánu sociálně-právní ochrany dětí, v případě, že je dítě v ohrožení někým nebo samo sebou, toto ohrožení ovlivňuje nepříznivým způsobem vývoj dítěte, v případě šikany jsou to závažné případy ohlášené policii.
- c) Dojde-li v souvislosti s šikanou k jednání, které by mohlo být přestupkem nebo trestným činem, je škola povinna se obrátit na Policii ČR.

Pro lepší přehled pomoci v případě potřeby by měla mít každá škola vypracovaný přehled institucí, které jsou nápomocné při řešení problémů, jsou to zejména – neziskové organizace, pedagogicko-psychologické poradny, krizová centra, středisko výchovné péče pro děti a mládež, orgán sociálně-právní ochrany dětí a Policie ČR (MŠMT, 2016).

1.5.3 *Policie ČR*

Šikana není definována jako trestný čin nebo přestupek, ale často svými projevy naplňuje znaky přestupků nebo trestných činů, pokud se tak stane, je do řešení zapojena Policie ČR (MŠMT, 2016). Šikana může být kvalifikována jako přestupek, pokud má protiprávní jednání (nejčastěji vyhrožování), odpovědnost za přestupek má každá osoba starší 15 let (MŠMT, 2016). Kyberšikana a šikana mohou naplňovat znaky skutkové podstaty těchto trestných činů: těžké ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, vydírání, loupež, šíření pornografie, poškození cizí věci a nebezpečné pronásledování (MŠMT, 2016).

V rámci prevence má Policie ČR na svých webových stránkách preventivní informace, které jsou dostupné pro všechny a obsahují základní informace o šikaně – co je šikana, jaké jsou její druhy, kdo je oběť, agresor, následky a varovné signály, které mohou pomoci rodičům poznat, že je jejich dítě obětí šikany (Policie ČR, © 2018). Dále Policie

zveřejňuje na svém Youtube kanálu preventivní videa, nejčastěji zaměřená na nebezpečí na internetu, kyberšikanu, kyberkriminalitu, sexuální obtěžování. Každý rok zveřejňuje v rámci prevence projekty upozorňující na nebezpečí šikany a kyberšikany (Policie ČR, © 2018).

1.5.4 *Sociální pracovník, orgán sociálně-právní ochrany dětí*

Sociální pracovník a jeho kvalifikační požadavky, osobnostní předpoklady jsou uvedeny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociální pracovník pracuje s rizikovou mládeží a snaží se zabránit rozšíření sociálně patologických jevů (Matoušek, 2010). Prevencí rizikového chování se nejvíce zabývají v nízkoprahovém denním centru, kde sociální pracovníci připravují pro své klienty různé preventivní programy a projekty (Oblastní charita Třebíč, © 2018).

Orgán sociálně-právní ochrany dětí vstupuje do řešení agresivního chování dítěte ve škole, pokud je toto chování důsledkem nepříznivé rodinné situace (MŠMT, 2016). Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dítěte se snaží zajistit pomoc a podporu pomocí nástrojů sociální práce, nejčastěji vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny (MŠMT, 2016).

1.5.5 *Certifikování poskytovatelé programů školské primární prevence*

Certifikovaní poskytovatelé jsou odborníci v oblasti primární prevence, kteří splňují kvalifikační předpoklady a absolvovali vzdělávací kurz. Certifikaci od roku 2013 pověřením Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zajišťuje Národní ústav pro vzdělání – pracoviště certifikace (Národní ústav pro vzdělávání, © 2019). Tato certifikace slouží jako doklad o splnění standardů v poskytování služeb (Národní ústav pro vzdělávání, © 2019).

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cíle této práce jsou:

1. Zmapovat systém prevence ve vztahu k šikaně a kyberšikaně ve městě Třebíč.
2. Zjistit, zda se na základních školách v Třebíči vyskytuje či vyskytovala mezi žáky šikana a kyberšikana.
3. Zjistit, jakým způsobem by pověřeni pracovníci základních škol v Třebíči řešili výskyt šikany a kyberšikany.
4. Zjistit, jakým způsobem Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Odbor sociálních věcí v Třebíči zajišťuje preventivní a poradenskou činnost v oblasti prevence šikany a kyberšikany.

2.2 Výzkumné otázky

1. Má město Třebíč zpracovaný systém prevence?
2. Vyskytuje se mezi žáky základních škol v Třebíči šikana či kyberšikana?
3. Umí pověřeni pracovníci základních škol v Třebíči řešit šikanu či kyberšikanu?
4. Spolupracují pracovníci Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Odbor sociálních věcí v Třebíči se školami či dalšími organizacemi v oblasti prevence šikany či kyberšikany?

2.3 Operacionalizace pojmů

Prevence

Prevenčí lze označit komplexní proces, který podporuje zdravé a bezpečné prostředí a předcházení negativních jevů (Bendl, 2003). Prevenčí lze označit soubor intervencí, které mají za cíl zamezit nebo minimalizovat výskyt rizikového chování (Miovský a kol., 2015).

Základní škola

Škola má odpovědnost za žáky a je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví pro své žáky, vytvářet bezpečné klima a předcházet zárodkům rizikového chování (MŠMT, 2016). Každé dítě má povinnost školní docházky a škola mu vytváří základy pro celoživotní učení (Národní ústav pro vzdělávání, © 2019).

OSPOD

Orgán sociálně-právní ochrany dětí vstupuje do řešení agresivního chování dítěte ve škole, pokud je toto chování důsledkem nepříznivé rodinné situace (MŠMT, 2016). Pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dítěte se snaží zajistit pomoc a podporu pomocí nástrojů sociální práce, nejčastěji vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny (MŠMT, 2016).

3 Metodika

3.1 Použité metody a techniky

Pro sběr dat ve výzkumné části bakalářské práce byl zvolen kvalitativní typ výzkumu, který probíhal formou dotazování, technika polostrukturovaného rozhovoru.

Kvalitativní výzkum je proces, díky kterému se snažíme hledat a zkoumat společenské problémy (Hendl, 2016). Autor dále dodává, že pomocí tohoto typu výzkumu výzkumník získává detailní charakteristiku dané situace nebo problému.

Miovský (2006) tvrdí, že nejčastější používanou technikou kvalitativního výzkumu bývá rozhovor. Pro polostrukturovaný rozhovor je typická příprava soupisu otázek, které bývají doplňovány v návaznosti na odpovědi respondenta (Sedláková, 2014.)

Dále byla použita sekundární analýza dat. Při sekundární analýze jsou zdrojem informací data, která byla zpracována již v minulosti (Hendl, Remr, 2017). Autoři dále doplňují, že tato data slouží k doplnění informací nebo je lze využít samostatně.

3.2 Výzkumný soubor

Pro potřeby této bakalářské práce jsem stanovila tři výzkumné soubory.

Prvním výzkumným souborem byli školní metodici prevence osmi základních škol na území města Třebíč. Oslovila jsem je pomocí e-mailu, který jsem opakovaně rozeslala do všech osmi základních škol, přímo na e-mailové adresy školních metodiků prevence, které jsem získala prostřednictvím internetových stránek jednotlivých škol. Z celkem osmi oslovených školních metodiků prevence byli čtyři z nich ochotni se zúčastnit rozhovoru.

Druhý výzkumný soubor tvořili pracovníci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, která se nacházejí na území města Třebíč. Oslovila jsem je v rámci odborné praxe osobně. Celkem se jedná o dvě zařízení, která disponují pěti pracovníky, kteří se zabývají programy primární prevence. Z oslovených pěti pracovníků se výzkumu zúčastnili tři pracovníci.

Třetím výzkumným souborem byli pracovníci Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Odbor sociálních věcí v Třebíči. Oslovila jsem je pomocí e-mailu, který jsem opakovaně

rozeslala přímo na e-mailové adresy pracovníků. Z celkového počtu dvou oslovených pracovníků se výzkumu nechtěl zúčastnit ani jeden.

3.3 *Harmonogram výzkumu a průběh rozhovorů*

Otázky pro polostrukturovaný rozhovor byly sestavovány během měsíce ledna a února. Před začátkem samotných rozhovorů byl proveden pilotní výzkum u prvního školního metodika prevence a na základě tohoto výzkumu byly některé otázky upraveny. Realizace rozhovorů se všemi informanty z výzkumného souboru jedna a dva probíhala v měsíci únoru a březnu. Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí informantů. Každý rozhovor trval průměrně 20–30 minut. Tyto rozhovory byly poznamenány do předem připravených záznamových archů (příloha č. 1, 2), které jsou uchované v archivu autorky.

Celkem byly uskutečněny čtyři polostrukturované rozhovory se školními metodiky prevence na základních školách ve městě Třebíč a tři rozhovory s pracovníky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Rozhovory probíhaly podle předem připravené osnovy a doplňujících otázek. Zúčastnilo se jich šest žen a jeden muž.

Před každým rozhovorem byli informanti seznámeni s daným výzkumem a cílem bakalářské práce. Všichni informanti byli ubezpečeni, že všechna data budou použita anonymně a pouze pro účely této práce viz informovaný souhlas v příloze č. 3.

Pro rozhovor byly stanoveny okruhy otázek viz osnova otázek k rozhovoru v příloze č. 1, 2, které se týkaly identifikačních dat informantů, jakým způsobem je primární prevence v oblasti šikany a kyberšikany realizována, a další otázky se zaměřovaly na vzdělávání školních metodiků prevence, dalších pedagogů a pracovníků v nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.

3.4 *Způsob zpracování dat*

Pro vyhodnocení získaných dat bylo provedeno otevřené kódování. Získaná data je vždy nutno redukovat a prvním krokem v kódování se vymezí data, která jsou relevantní k výzkumnému cíli (Hendl, 2016). Kódem se nazývá významný fakt v textu (Miovský, 2006).

4 Výsledky

4.1 *Systém prevence ve vztahu k šikaně a kyberšikaně ve městě Třebíč*

Pro zmapování systému prevence ve vztahu k šikaně a kyberšikaně ve městě Třebíč byla použita sekundární analýza dat. Analyzovány byly následující dokumenty a webové stránky:

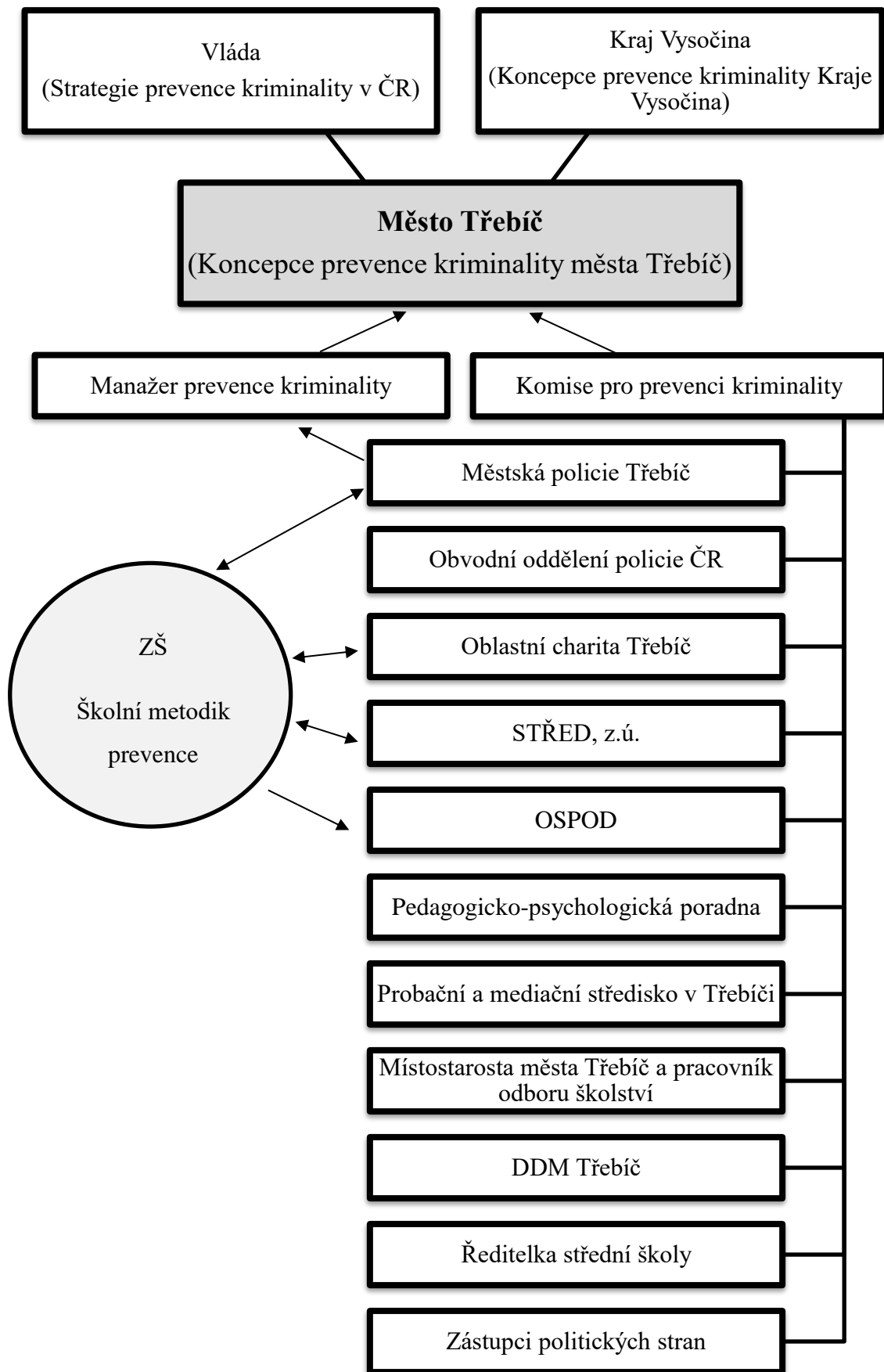
- dotační program „Bezpečné klima v českých školách“,
- „Projekt Kraje Vysočina 2017 – Bezpečné klima na školách“,
- „Koncepce prevence kriminality (na léta 2017–2021) pro město Třebíč“,
- dokument „Poskytovatelé primární prevence Třebíč“,
- výroční zprávy základních škol v Třebíči,
- grantový systém města Třebíč,
- webové stránky města Třebíč,
- webové stránky Městské policie Třebíč,
- webové stránky Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy,
- webové stránky Ministerstva vnitra České republiky,
- webové stránky Vysočina Education.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy si uvědomuje narůstající problém šikany a kyberšikany a opakovaně vyhlašuje dotační program s názvem „Bezpečné klima v českých školách“ (MŠMT, 2017). V metodice k dotačnímu programu je uveden cíl podpořit aktivity v oblasti primární prevence a rozvoj bezpečného klimatu v českých školách (MŠMT, 2017). K růstu bezpečného klimatu na školách pomáhá dotační program MŠMT (2017) vzděláváním školních metodiků prevence, metodiků prevence v pedagogicko-psychologických poradnách, ředitelů a ostatních pedagogických pracovníků škol. Na tento dotační program reagoval Kraj Vysočina s cílem zvýšit bezpečné klima na svých školách a ve spolupráci s Vysočina Education vznikl projekt „Bezpečné klima na školách“ (Kraj Vysočina, © 2017). Celý projekt vede k udržení bezpečného klimatu, účinné a včasné primární prevenci a předcházení výskytu sociálně patologických jevů. Vysočina Education je školské zařízení pro vzdělávání pedagogických pracovníků (Vysočina Education, © 2019). V rámci vytvořeného projektu proběhly odborné konference, semináře a vzdělávání pověřených pracovníků (Kraj Vysočina, © 2017). Z výročních zpráv základních škol v Třebíči je zřejmé, že

bezpečnému klimatu na školách věnují patřičnou pozornost, a v rámci tohoto projektu se školní metodici prevence zúčastnili odborných konferencí a vzdělávání.

Na základě sekundární analýzy bylo zjištěno, že město Třebíč má vypracovaný systém prevence (obr. 3). Celý tento systém je zpracován v dokumentu Koncepce prevence kriminality (na léta 2017–2021), který zahrnuje i sociálně patologické jevy.

Obrázek 3: Systém prevence ve městě Třebíči



Zdroj: vlastní zpracování

Město Třebíč bylo v roce 2001 zařazeno do „Komplexního součinnostního programu prevence kriminality na místní úrovni“, tuto součinnost řídí Odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra (Třebíč, 2019). Rada města Třebíč reagovala zřízením funkce manažera prevence kriminality a komise pro prevenci kriminality. Mezi členy této komise jsou zástupci spolupracujících subjektů v oblasti primární prevence: ředitel Městské policie Třebíč, vedoucí NZDM, pracovníci STŘED, z. ú., zástupce pedagogicko-psychologické poradny, zástupce Oblastní charity Třebíč a pracovnice odboru školství (Třebíč, 2019). Na základě zřízení komise vznikla Koncepce prevence kriminality, která byla zpracována v návaznosti na Strategii prevence kriminality v České republice na léta 2016 až 2020. Všechny organizace zapojené do Konceptu prevence kriminality (2019) se snaží o vytvoření funkční sítě služeb, komplexní primární prevence a zamezení vzniku sociálně patologických jevů. Celý systém prevence ve městě Třebíč byl vytvořen za pomoci komise prevence kriminality a drogové problematiky a dalšími subjekty zabývajícími se prevencí kriminality. Schválený program prevence kriminality reaguje na aktuální potřeby a problémy v lokalitě města Třebíč (Třebíč, 2019). Programy a projekty realizující primární prevenci v Třebíči jsou podporovány Grantovým systémem města Třebíč a Projektem Zdravé město Třebíč (Třebíč, 2019). Garantem opatření v Koncepci prevence je Městská policie Třebíč a její manažer prevence kriminality (Třebíč, 2019). Mezi další partnery, kteří přispívají k naplnění cílů patří pedagogicko-psychologická poradna, NNO (STŘED, z. ú., Oblastní charita Třebíč), školy a školská zařízení (Třebíč, 2019). Kontrola plnění cílů Koncepce prevence kriminality probíhá průběžně (Třebíč, 2019).

Na základě Koncepce prevence kriminality se primární prevencí ve školských zařízeních zabývá Městská policie Třebíč, STŘED, z. ú. a Oblastní charita Třebíč v zastoupení Primární prevence. Městská policie Třebíč nabízí pro základní školy preventivní programy dlouhodobé, jednorázové a zdarma (Městská policie Třebíč, 2018). Městská policie Třebíč má programy zaměřené na problematiku šikany a kyberšikany. Nabízí dlouhodobý program „Chovám se správně“, jednorázový program „Kyberprostor, prostor pro šikanu“ a jednorázovou akci s názvem „Vím, jak žijí moje děti v kyberprostoru“ pro rodiče, učitele a dospělé (Městská policie Třebíč, 2018).

Nestátní neziskové organizace STŘED, z. ú. a Primární prevence Třebíč (dříve Klub Zámek) pod záštitou Oblastní charity Třebíč, nabízejí programy primární prevence za

úplatu. Tyto organizace získaly certifikát odborné způsobilosti pro programy školské primární prevence od Národního ústavu pro vzdělávání.

STŘED, z. ú. pořádá jednorázové, dlouhodobé preventivní programy pro žáky základních škol, dále semináře pro rodiče a metodická setkávání pro pedagogické pracovníky (STŘED, z. ú., 2018). Nabízené preventivní programy („Bezpečně na síti, Seber odvahu, Vaše internetové děti, Šikana a její řešení“) jsou specializované na šikanu, kyberšikanu a bezpečné klima ve třídě (STŘED, z. ú., 2018). STŘED, z. ú. je nestátní nezisková organizace a nabízené programy jsou podporovány MŠMT, Krajem Vysočina a městem Třebíč (STŘED, z. ú., 2018).

Primární prevence Třebíč je druhou certifikovanou organizací pro poskytování primární prevence na základních školách v Třebíči. Nabídka preventivních programů je zaměřena na šikanu, kyberšikanu a bezpečné klima a poskytuje programy jen pro žáky (Oblastní charita Třebíč, 2018). Primární prevence je nestátní nezisková organizace a programy primární prevence „Pohodová třída“ a „Bezpečně online“ jsou podporovány MŠMT, Krajem Vysočina a městem Třebíč (Oblastní charita Třebíč, 2018).

Policie České republiky Obvodní oddělení Třebíč nabízí základním školám jeden preventivní program „Internet“ zabývající se problematikou kyberšikany (Městská policie, 2018).

Koncepce prevence kriminality (2019) zpracovává primární prevenci mimo školské zařízení. Poskytovatelem programů je Oblastní charita Třebíč a její služby STREETWORK, BARÁK nízkoprahový klub, Ambrela – nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, Komunitní centrum Klubíčko a K-centrum NOE (Třebíč, 2019). Hlavním cílem všech subjektů poskytujících primární prevenci je snížení výskytu rizikového chování (Třebíč, 2019).

4.2 Výsledky vyplývající z rozhovorů se školními metodiky prevence

Školní metodici prevence odpovídali na čtyři identifikační otázky a sedm otázek týkající se šikany, kyberšikany a jejich prevenci. Na základě těchto otázek byl zjištěn systém prevence na základních školách.

Tabulka 2: Základní údaje o informantech

Metodik prevence	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Pozice	Typ zařízení
MP1	Žena	28	VŠ	Učitel, školní metodik prevence	ZŠ a MŠ
MP2	Žena	50	VŠ	Učitel, školní metodik prevence,	ZŠ
MP3	Žena	49	VŠ	Učitel, školní metodik prevence	ZŠ
MP4	Žena	54	VŠ	Třídní učitel, školní metodik prevence	ZŠ

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 2 ukazuje základní informace o školních metodických prevence na vybraných základních školách. Uvádí jejich pohlaví, věk, vzdělání a pozici. Všichni informanti jsou pouze ženského pohlaví a jejich věkových rozdíl se pohybuje v rozmezí 26 let. Všichni informanti mají úvazek jako pedagogický pracovník a školní metodik prevence. Z rozhovoru vyplynulo, že kvůli dalšímu úvazku jako školní metodik prevence si dodělali potřebné vzdělání na tuto pozici.

Tabulka 3: Výskyt šikany nebo kyberšikany na základních školách v Třebíči

Metodik prevence	Ano	Momentálně ne
MP1		X
MP2	X	X
MP3		X
MP4	X	

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 3 nastiňuje výskyt šikany a kyberšikany. MP1 a MP3 uvedli, že aktuálně o žádném případě neví. MP2 a MP4 sdělili, že případy šikany a kyberšikany se na jejich škole vyskytují, ale momentálně o žádném neví. MP2 dále řekl, že v zaznamenaných

případech se spíše jedná o kyberšikanu, která přesahuje území základní školy. MP4 podotkl, že občas zaznamená náznaky šikany a kyberšikany, ale spíše se jedná o známky vyčleňování z kolektivu. Dále potvrdil, že v hierarchii třídy jsou viditelné rozdíly. Dokonce uvedl, že je na první pohled poznat, kdo je vůdcem.

Tabulka 4: Účastníci řešení šikany a kyberšikany

Metodik prevence	Metodik prevence	Třídní učitel	Školní psycholog	Výchovný poradce	Rodiče	OSPOD	Police	Vedení školy
MP1	X		X	X				X
MP2	X	X	X		X			
MP3	X		X		X	X	X	
MP4	X			X		X		

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 4 ukazuje, kdo všechno je zapojen do řešení šikany a kyberšikany na těchto školách. Informanti se shodli, že do řešení vždy vstupují sami v pozici školního metodika prevence. MP1 zdůraznil: *V řešení šikany je důležitá spolupráce metodika prevence, školního speciálního pedagoga, výchovného poradce. Tito tři společně tvoří školní poradenské pracoviště.* Dále také uvedl, že při řešení šikany a kyberšikany postupují podle krizového plánu, který má škola sestaven, a proto do řešení v poslední řadě vstupuje i vedení školy.

S tímto názorem je v rozporu informant MP2, který udává: *Nejčastěji si toho všimne třídní učitel, který to může zachytit v začátcích.* Dále sdělil, že v případě výskytu tohoto rizikového chování je důležitá spolupráce mezi všemi zúčastněnými. MP2 dále uvedl, že všichni spolupracující se sejdou a pomocí rozhovoru tento problém vyřeší, ve většině případu rozhovor stačí. Pokud by šikana nebo kyberšikana pokračovala, jak uvedl MP2, je nutné navázat spolupráci se školním psychologem a rodiči. Spolupráci s rodiči zmínil i MP3 a MP4. MP4 považuje za důležité zapojit rodiče při závažnějších případech, kdy je potřeba zvolit komisi a kontaktovat OSPOD.

MP3 řekl: *Šikanu se snažíme zachytit v počátcích, pokud se to nepodaří, postupujeme podle Školního programu proti šikanování, který je součástí Minimálního preventivního*

programu. Jak tento informant doplnil, v řešení spolupracuje s rodiči, Policií ČR, OSPOD a školním psychologem.

MP2 se v odpovědi odlišoval a dále sdělil, že v případě, kdy se na školního metodika prevence nebo pedagogického zaměstnance obrátí rodiče s prosbou pomoci, která se však týká šikany nebo kyberšikany mimo půdu školy, odkazují rodiče na organizace a Policii ČR. Dále podotkl, že jako nejčastější tresty za toto rizikové chování používají kázeňské postihy v podobě důtky třídního učitele a ředitele školy. MP2 navíc prohlásil: *Agresory jsou nejčastěji sociálně nezralé děti*. Informant se zmínil o jeho zkušenostech z jednání s rodiči, kdy si rodiče myslí, že v době vyučování je veškerá zodpovědnost na zaměstnancích školy, které budou jejich děti vychovávat.

Tabulka 5: Spolupráce školního metodika prevence s externisty

Metodik prevence	Policie	OSPOD	Rodiče	Ostatní organizace
MP1	X	X	X	
MP2	X	X	X	
MP3	X	X	X	
MP4	X			X

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 5 ukazuje spolupráci školních metodiků prevence s externisty v řešení, ale i v prevenci šikany a kyberšikany. Spolupráce s těmito externisty se prolíná s tabulkou 6, která nabízí přehled realizátorů primární prevence.

MP1 vysvětlil, že s institucemi OSPOD a Policie spolupracují, pouze pokud si to situace žádá, nebo, když se jedná o případy, kde je ohlašovací povinnost dána ze zákona. O této ohlašovací povinnosti se zmínili i MP2 a MP3. MP2 navíc uvedl: *Na OSPOD máme ohlašovací povinnost při výskytu záškoláctví, a pokud máme podezření na zanedbávání péče*. MP2 dále sdělil, že s rodiči nespolupracující na prevenci, ale pouze je informují o postupu řešení šikany. S Policií probíhá spolupráce pouze v rámci realizace preventivních programů. MP3 říká: *S Policií spolupracujeme v rámci prevence, s rodiči při výskytu šikany*. Dále zdůraznil, že spolupráce s OSPOD je pouze v rámci ohlašovací povinnosti.

MP4 pojal odpovědi na spolupráci s externisty pouze v rámci prevence a sdělil své zkušenosti a postřehy. Informant dále zmínil spolupráci s dalšími organizacemi STŘED a Oblastní charita. MP4 říká: *Při spolupráci s těmito organizacemi jsou problém finance, kdy jejich nabízené programy jsou drahé, proto se jich žáci neúčastní tak často.* Dále sdělil, že nabídka preventivních programů se zdá široká, ale často vidí, že lektoři s žáky nedokážou pracovat. Proto jako výhodu uvedl práci strážníků Policie, kteří si umí zjednat respekt.

Tabulka 6: Realizátoři primární prevence

Metodik prevence	Městská policie	Metodik prevence	STŘED, z.ú.	Oblastní charita¹	Třídní učitel	Další realizátoři
MP1	X	X	X	X	X	X
MP2	X	X		X	X	X
MP3	X	X			X	X
MP4	X	X			X	X

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 6 znázorňuje nejčastější realizátory primární prevence. Všichni informanti uvedli jako hlavní realizátory sami sebe, tedy školního metodika prevence. Dále shodně sdělili, že mezi realizátory patří městská policie a třídní učitel.

MP1 podotýká: *Třídní učitelé se v rámci třídnických hodin zaobírají vybranými tématy primární prevence.* Tuto odpověď shodně sdělil i MP2. Doplnil však ještě zapojení primární prevence do výuky v rámci vyučovacích předmětů, jako je občanská nauka a prvouka. Tento informant tuto odpověď rozšířil a sdělil, že preventivní programy pro 1., 2. a 9. třídu zajišťuje městská policie. MP2 jako jediný uvedl Státní zdravotní ústav, který zajišťuje preventivní programy pro 9. třídu, pro 3. – 8. třídu je realizátorem Oblastní charita. MP2 řekl, že programy zajišťuje on podle aktuální nabídky a po vzájemné dohodě s realizátory.

¹ Jedná se o KLUB ZÁMEK – centrum prevence TŘEBÍČ (DCHB – Oblastní charita Třebíč)

MP1 rozdílně uvedl, že každý učitel je povinen na konci roku předat seznam témat a hodin, kdy se primární prevencí zabíral. MP1 dále řekl: *Na naší škole jsou realizovány preventivní programy od organizací STŘED, Oblastní charity a městské policie.*

MP4 jako jediný uvedl, že asistent pedagoga se prevencí nezabývá, ale pokud si nějakého problému všimne, měl by se obrátit na třídního učitele nebo školního metodika prevence. A dále sdělil, že s městskou policií mají navázanou dlouhodobou spolupráci, kdy na tento preventivní program dochází strážníci do školy nebo žáci na službu.

MP3 jako realizátora preventivních programů odlišně od ostatních informantů zmínil výchovného poradce a školního psychologa.

Tabulka 7: Oblasti setkání s pojmem „bezpečné klima“

Metodik prevence	Studium	Školení	Porady	Literatura
MP1	X	X	X	
MP2		X		
MP3		X		X
MP4				X

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 7 prezentuje, v jaké souvislosti se školní metodici prevence setkali s pojmem „bezpečné klima“. S tímto pojmem přišli do kontaktu všichni informanti. MP2 a MP4 navíc vysvětlili, co si pod tímto pojmem představují. MP2 sdělil: *Naše škola si na bezpečném klimatu zakládá, snažíme se o bezpečné klima v celé škole a je pro nás prioritou důvěra mezi žákem a učitelem.* MP4 řekl: *Obecně by škola měla být bezpečné místo.*

MP1 uvedl, že s tímto pojmem se nejčastěji setkával při studiu, preventivních programech, odborných školení a poradách školy. MP3 prozradil, že se o tomto pojmu dozvěděl z literatury a na školení.

Tabulka 8: *Vzdělávání pedagogického sboru a školního metodika prevence*

Metodik prevence	Školení	Kurzy	Samostudium
MP1	X		
MP2	X	X	X
MP3	X	X	X
MP4	X		

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 8 ukazuje, jakým způsobem se pedagogický sbor a školní metodik prevence vzdělává v oblasti prevence šikany a kyberšikany. Z tabulky vyplývá, že nejčastějším způsobem vzdělávání jsou odborná školení, tuto odpověď zvolili všichni informanti. MP3 řekl, že nejčastější forma vzdělávání je samostudium ve volném čase.

MP2 uvedl, že škola podporuje samostudium učitelů, a proto pravidelně odebírá časopis *Prevence*, který mají k dispozici. MP2 dále řekl: *Vzdělávám se v rámci odborných školení, seminářů a školení, kde nám předávají zkušenosti různí odborníci.* MP1 sdělil, že celý pedagogický sbor se účastní školení, která jsou individuální nebo celoplošná, při individuálním si pedagogové předávají informace mezi sebou. MP4 jako jediný do své odpovědi zahrnul i asistenty pedagogů, kteří mají pouze doporučená školení.

Tabulka 9: *Osobní zkušenost školního metodika prevence se šikanou a kyberšikanou*

Metodik prevence	Ano	Ne
MP1		X
MP2	X	
MP3		X
MP4	X	

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 9 představuje osobní zkušenosti jednotlivých školních metodiků prevence s šikanou a kyberšikanou. Z tabulky je patrné, že zkušenosti mají dva informanti. MP4 uvedl, že se šikanou se setkal v dětství, s kyberšikanou zkušenosti nemá a dále zmínil, že se s útoky ze strany žáků neseťkal. MP2 řekl, že se setkal s obojím, ale nebyly to vážné případy. MP2 podotkl: *Myslím si, že největší problém je přechod šikany na kyberšikanu, kdy se agresor schová za anonymitu.* Dále sdělil, že sociální sítě mají velký vliv na děti

a rodiče si často tento vliv neuvědomují. MP3 řekl: *Ne, s šikanou a kyberšikanou zkušenosti nemám, vždy se jednalo pouze o náznaky vyčleňování z kolektivu.* MP1 také informoval, že nemá s těmito jevy zkušenosti z pracoviště ani z dětství.

4.3 Výsledky vyplývající z rozhovorů s pracovníky nízkoprahových zařízení pro děti a mládež

Pracovníci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež odpovídali na čtyři identifikační otázky a šest otázek týkající se výskytu šikany, kyberšikany a spolupráce se základními školami.

Tabulka 10: Základní údaje o informantech

Pracovník NZDM	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Pozice
I1	Žena	30	VŠ	Koordinátorka, sociální pracovnice, lektorka
I2	Žena	23	SOŠ s maturitou	Pracovník v sociálních službách
I3	Muž	30	SOŠ s maturitou	Pracovník v sociálních službách

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 10 předkládá základní informace o sociálním pracovníkovi a pracovnících v sociálních službách ve vybraných nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. Uvádí jejich pohlaví, věk, vzdělání a pozici. Dva z informantů jsou ženského pohlaví a jeden pohlaví mužského. Jejich věkový rozdíl se pohybuje v rozmezí 7 let. I2 a I3 mají střední odborné vzdělání s maturitou. Vzhledem k tomuto vzdělání mají úvazek jako pracovník v sociálních službách. I1 má vysokoškolské vzdělání, proto se nacházejí na pozici sociálního pracovníka a koordinátora služby.

Tabulka 11: Výskyt šikany a kyberšikany v nízkoprahovém zařízení

Pracovník NZDM	Občas	Ne
I1	X	
I2		X
I3	X	

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 11 nastiňuje výskyt šikany a kyberšikany v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež. I2 jako jediný uvedl, že se v jejich zařízení šikana a kyberšikana nevyskytuje, ale spíše zaznamenávají náznaky vyčleňování a posměšky. I2 dále řekl: *Naše zařízení je v první řadě pro děti z menšiny, a proto je často poznat, kdo je v kolektivu „kápo“.*

I1 a I3 se shodli, že v jejich zařízení se šikana a kyberšikana vyskytne občas. I1 dále vysvětlil: *Ale častěji ji s námi chtějí klienti řešit, když neví, co mají dělat.* I3 sdělil, že často jsou zřejmé nějaké náznaky vyčleňování, a to hlavně pokud do zařízení přijdou Romové.

Tabulka 12: Techniky řešení šikany a kyberšikany

Pracovník NZDM	Rozhovor	Poradenství	Mediace	Skupinové besedy	Preventivní programy
I1	X	X	X	X	X
I2	X				
I3	X	X			

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 12 zobrazuje techniky řešení šikany a kyberšikany, které používají pracovníci nízkoprahových zařízení. Z tabulky je patrné, že nejvíc technik užívá I1. I1 potvrdil, že pokud se tento problém vyskytne, řeší se individuálně s jedinci, pomocí rozhovorů, poradenství, mediace a skupinové besedy, ale také využitím preventivních programů, aby se dalšímu výskytu zamezilo. I3 uvedl, že šikanu a kyberšikanu řeší rozhovorem s agresorem a obětí. Tento informant dále zdůraznil: *Výskyt šikany a kyberšikany je porušením pravidel klubu, takže hrozí i sankce.* I2 řekl, že také využívají rozhovorů, ale pouze s agresorem, aby zjistili jeho pohnutky.

Tabulka 13: Spolupráce se základními školami

Pracovník NZDM	Ano	Ne
I1	X	
I2		X
I3		

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 13 nám ukazuje, zda je navázaná spolupráce mezi nízkoprahovými kluby a základními školami. Informanti také uvedli, jak případně tato spolupráce probíhá. I1 řekl: *Po domluvě s metodikem prevence máme možnost udělat vstup přímo do tříd.* Těmito vstupy mají možnost předávat žákům informace o jejich službě a kontaktovat tak nové zájemce.

I2 sdělil, že jejich nízkoprahový klub se základními školami naopak nespolupracuje. I2 prozradil: *Žádnou spolupráci nemáme, kvůli našim klientům, kteří naše zařízení využívají anonymně.* I3 sdělil, že pracovníci předávají školám informace o službě, ale nepovažuje to za spolupráci.

Tabulka 14: Vzdělávání pracovníků NZDM v oblasti prevence

Pracovník NZDM	Samostudium	Porady, supervize	Školení, kurzy	Sraz pracovníků NZDM
I1	X	X	X	
I2		X	X	X
I3			X	

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 14 zobrazuje, jakými způsoby se pracovníci nízkoprahového zařízení vzdělávají v oblasti prevence šikany a kyberšikany. Z tabulky lze vyčíst, že všichni informanti si zvyšují znalosti v oblasti prevence a nejčastěji využívají odborné školení a kurzy.

I1 dále dodává, že využívá samostudium. Také řekl: *Při výskytu šikany nebo kyberšikany máme porady a supervize, které nám díky předávání zkušeností rozšiřují znalosti v dané problematice.*

I2 odpověděl, že nejlepším způsobem vzdělávání je předávání zkušeností na srazu pracovníků nízkoprahových zařízení. I3 řekl, že se vzdělává v rámci pravidelného a povinného vzdělávání pracovníků v sociálních službách.

Tabulka 15: Osobní zkušenost se šikanou a kyberšikanou

Pracovník NZDM	Ano	Ne
I1	X	
I2	X	
I3		X

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 15 zobrazuje osobní zkušenosti pracovníků nízkoprahových zařízení se šikanou nebo kyberšikanou. Z tabulky je patrné, že s těmito jevy se nesetkal I3, který dále řekl, že i tyto negativní jevy dokáží jednotlivce pozitivně ovlivnit a posílit jeho osobnost.

I1 potvrdil, že se s tímto rizikovým chováním setkal, ale bylo zjištěno v začátcích a zdárně se vyřešilo pomocí rozhovorů. I2 uvedl, že má osobní zkušenost se šikanou a kyberšikanou ze základní školy, kde to bylo zcela běžné. Jako jediný sdělil, že se nesetkal ani s náznaky těchto jevů ze strany klientů.

Tabulka 16: Realizace preventivních programů

Pracovník NZDM	Primární prevence	Sami pracovníci
I1	X	
I2		X
I3		X

Zdroj: vlastní výzkum

Tabulka 16 ukazuje, kdo realizuje v nízkoprahových zařízeních preventivní programy. I2 řekl, že preventivní programy si realizují sami a nejčastěji jsou zaměřené na zdravé vztahy mezi klienty a nebezpečí na internetu. I2 sdělil: *Snažíme se klientům zajímavou formou předat informace o nebezpečí sociálních sítí, používáme k tomu různé příběhy, videa a prezentace.* I3 odpověděl, že si programy také realizují sami pracovníci. I3 řekl: *Každý měsíc máme zaměřený program na jiné téma, například šikana, kyberšikana, ale i finanční gramotnost.*

II se v odpovědi odlišoval a sdělil, že preventivní programy probíhají pomocí spolupráce s Primární prevencí. Dále uvedl, že se snaží o funkční síť spolupracujících subjektů a navazujících služeb.

5 Diskuze

Bakalářská práce je zaměřena na bezpečné klima na základních školách se zaměřením na šikanu a kyberšikanu. Tyto jevy patří mezi rizikové chování, proto je důležité děti a mladistvé upozorňovat na jejich následky.

Proto cílem bakalářské práce bylo zmapovat výskyt šikany a kyberšikany, systém její prevence na základních školách ve městě Třebíč a způsoby případného řešení. K naplnění cílů byly využity rozhovory a sekundární analýza dat.

Z rozhovorů vyplynulo, že prevenci na základních školách zajišťují školní metodici prevence a nestátní neziskové organizace. Ze sekundární analýzy dat vyplývá, že realizátorem primární prevence ve volném čase dětí a mládeže jsou nestátní neziskové organizace pod záštitou Oblastní charity Třebíč. Proto jsou součástí výzkumu nízkoprahová zařízení pro děti a mládež ve městě Třebíč. Zařízení sociálních služeb NZDM poskytuje pomoc při řešení obtížných životních situací, kam spadá rizikové chování.

Pro boj s rizikovým chováním je účinným nástrojem prevence. Pro tuto bakalářskou práci je klíčová primární prevence. Jak uvádějí Bendl (2003) i Miovský (2015), prevence má za cíl zamezit výskytu nežádoucích jevů. Z výzkumu vyplývá, že město Třebíč se zabývá komplexní primární prevencí. Ve svém Konceptu prevence kriminality věnuje pozornost primární prevenci ve školských zařízeních a ve volném čase dětí a mládeže. Celý systém prevence podložený Konceptem prevence kriminality reaguje na aktuální situaci ve městě. Na Konceptu prevence kriminality spolupracují subjekty zabývající se primární prevencí, ale v komisi chybí zástupce školních metodiků prevence ze základních škol v Třebíči. Školní metodik prevence na základní škole zajišťuje prevenci a případně řeší výskyt rizikového chování mezi žáky. Proto považuji za přínosné jeho účast v komisi. Spolupracující subjekty usilují o vytvoření funkční sítě primární prevence. Z výzkumu vyplývá, že tato spolupráce není dokonalá. Chybí přímá návaznost školského a volnočasového zařízení. Určitá spolupráce mezi základní školou a nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež by byla vhodná. Žáci budou mít povědomí o další možnosti, na koho se obrátit v případě, že se s těmito jevy setkají. Je důležité, aby věděli, že na řešení nejsou sami.

Dále z výzkumu vyplývá, že základní školy v Třebíči se problematikou bezpečného klimatu ve školách zabývají. Na témata bezpečného prostředí pro žáky a předcházení sociálně patologických jevů upozorňuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání ve znění účinném od 15. 2. 2019 (školský zákon). Základní školy se snaží žákům poskytnout bezpečné prostředí a dát jim tak dobré návyky do života. Podle Bittmanna a Bittmannové (2016) je bezpečné klima ve škole a třídě dáno jasně nastavenými pravidly a dobrou kvalitou výuky. Díky klimatu mají žáci větší pocit bezpečí a důvěry k pedagogickému sboru. Bezpečné klima ve třídě lze použít jako prevenci proti výskytu šikany a kyberšikany. S pojmem bezpečné klima se setkali všichni informanti z řad školních metodiků prevence. Na základě výsledků výzkumu, lze říci, že v trebičských základních školách panuje bezpečné prostředí, ale je zde prostor pro zlepšení. Možnost zlepšení vidím v zapojení základních škol do dotačního programu MŠMT „Bezpečné klima v českých školách“. Prostřednictvím dotačního programu dochází ke vzdělávání ředitelů, školních metodiků prevence a ostatních pedagogických pracovníků v oblasti bezpečného klimatu. Pro příznivé podmínky klimatu ve školách je důležité zapojení každého pedagogického pracovníka a nastavení jasných pravidel pro žáky i pedagogy. Podle mého názoru by nastavování těchto pravidel nemělo být jen na třídním učiteli, ale na vzájemné spolupráci se žáky, kteří by tak měli možnost vyjádřit svůj názor a očekávání od třídního učitele.

Výzkum mapuje přítomnost šikany a kyberšikany na základních školách v Třebíči. V současné době žádný z informantů nezaznamenal výskyt těchto jevů. Informanti považují za pozitivní, že se jim daří tyto jevy podchytit v počátcích. Toto stadium Kolář (2011) označil za zrod ostrakismu, kdy dochází k vyčleňování oběti z kolektivu. Pokládají za dobré zamezit rozšíření šikany a kyberšikany do dalších vážnějších stadií, které popsal Kolář (2011).

Z rozhovorů vyplynulo, že v dnešní době je větším problémem kyberšikana než tradiční šikana. Na všech základních školách, které se zúčastnily výzkumu, se snaží tomuto jevu předcházet tím, že žáci mají školním řádem zakázáno používat mobilní telefony během vyučování. Problematika výskytu šikany a kyberšikany se v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež výzkumem nepotvrdila. Častěji se na pracovníky obrátí klienti, kteří jsou šikanováni a neví, jak tento problém řešit. Sociální pracovníci poskytnou klientovi oporu, předají mu informace a nasměrují ho k řešení. Výzkum zjistil, že se pracovníci jednoho nízkoprahového zařízení pro děti a mládež snaží navázat spolupráci se

základními školami. Tato spolupráce zatím není plně funkční. V této oblasti sledávám na základě výzkumu nízkou informovanost školních metodiků prevence o nabízených službách nízkoprahových zařízení pro děti a mládež. Myslím si, že řešením problému by byla účast školních metodiků prevence v komisi pro prevenci kriminality.

Z výše uvedeného vyplývá, že výskyt rizikového chování je nízký a pokud rozvoj nastane, pověření pracovníci ho neprodleně řeší. Z výsledků výzkumu je zřejmé, že se školním metodikem prevence úzce spolupracuje třídní učitel, výchovný poradce a školní psycholog. Jejich spolupráce je důležitá při řešení výskytu šikany a kyberšikany. Všichni informanti si tuto vzájemnou součinnost chválí. Výsledky ukázaly, že všechny základní školy, které se výzkumu zúčastnily, postupují při řešení šikany a kyberšikany podle krizového plánu. Tento plán musí mít vypracovaný každá škola na základě metodických pokynů MŠMT. Jako pozitivní sledávám, že v případě výskytu šikany postupují školní metodici prevence podle doporučených kroků, které jsou uvedeny v metodických pokynech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a v závažnějších případech mají povinnost kontaktovat Policii a OSPOD. Výsledky ukázaly, že OSPOD se do prevence na základních školách nezapojuje, ale řeší až vzniklé problémy. Výsledky výzkumu také uvádějí, že se všichni pracovníci pověření řešením šikany a kyberšikany účastní pravidelného vzdělávání v oblasti prevence. Domnívám se, že vzdělávání v této oblasti je vhodné pro všechny pedagogické pracovníky. Pracovníci nízkoprahových zařízení pro děti a mládež se také účastní odborných kurzů a školení, které jim rozšiřují znalosti v problematice prevence. Pokud by docházelo ke spolupráci mezi nízkoprahovými zařízeními a školami, obě strany by se mohly vzájemně vzdělávat a předávat si své zkušenosti z oblasti prevence. Tímto způsobem by vznikl komplexní systém preventivních opatření.

Výsledky výzkumu odhalují, že mezi přední realizátory primární prevence na základních školách ve městě Třebíč patří Městská policie Třebíč, certifikovaní poskytovatelé STŘED, z. ú., a Primární prevence Třebíč. Nabídka preventivních programů je široká, ale výzkum poukázal na problém týkající se financování. Městská policie Třebíč preventivní programy realizuje zdarma. Z tohoto důvodu většina škol s městskou policií spolupracuje pravidelně. Nejvíce preventivních programů poskytuje nestátní nezisková organizace STŘED, z. ú., která školním metodikům prevence nabízí pomoc při žádání o finanční podporu od města Třebíč nebo Kraje Vysočina. Ukazuje se zde snaha o lepší finanční dostupnost preventivních programů pro základní školy. Primární prevence Třebíč tuto

možnost nenabízí, ale její programy jsou podporovány MŠMT, Krajem Vysočina a městem Třebíč. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež si programy primární prevence zajišťují sama nebo ve spolupráci s Primární prevencí Třebíč. Význam preventivních programů v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež je důležitý, protože rizikové chování se neodehrává pouze na půdě školy. Výskyt těchto jevů mimo školu označil jeden informant za problém, protože rodiče si myslí, že šikana je jen záležitostí školy. Vidím nevyužitý potenciál v zapojení více realizátorů do primární prevence vedoucí k vytvoření funkční sítě spolupracujících subjektů a navazujících služeb. Nabídka programů se rozšíří a bude obsahovat dlouhodobější programy prevence. Pokládám za dobré tuto spolupráci rozvinout na úroveň okresu.

6 Závěr

V dnešní době, kdy jsou známé případy závislosti na mobilním telefonu není neobvyklý větší výskyt kyberšikany. S tímto rizikovým chováním se setkáváme častěji než s tradiční šikanou. Oba příklady rizikového chování mají nebezpečné následky. Včasná a účinná prevence dokáže výskyt šikany a kyberšikany značně omezit.

Bakalářská práce byla zaměřena na bezpečné klima na základních školách. Práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část popisuje šikanu a kyberšikanu, stádia, projevy a následky těchto sociálně patologických jevů. V další části je popsána prevence a subjekty poskytující primární prevenci. V praktické části byl realizován výzkum a sekundární analýza s cílem zmapovat systém prevence ve vztahu k šikaně a kyberšikaně ve městě Třebíč.

Systém prevence ve městě Třebíč má pod záštitou město Třebíč, které spolupracuje se subjekty zabývající se problematikou rizikového chování. Hlavními organizátory preventivních opatření je Městská policie Třebíč a nestátní neziskové organizace. Na základních školách jsou prevencí pověřeni metodici prevence, kteří ale nejsou zapojeni do systému prevence celého města.

Šikana a kyberšikana se na základních školách v Třebíči vyskytuje pouze zřídka. Šikana a kyberšikana se pracovníkům daří zastavit již v počátcích. Pokud k takové situaci dojde, pověřeni pracovníci postupují podle předepsaných kroků. Spolupracují s příslušnými organizacemi a ve vážnějších případech kontaktují OSPOD.

Všichni účastníci výzkumu se problematikou rizikového chování zabývají a primární prevenci přikládají patřičný důraz. Organizací poskytujících primární prevenci je více, ale chybí jejich vzájemná spolupráce. Důležitou prevencí je zajistit bezpečné klima ve třídách, které se na základních školách v Třebíči daří aplikovat. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy tento vzestup bezpečného klimatu na českých školách podporuje.

Bakalářská práce a její výsledky přináší částečný pohled na systém primární prevence šikany a kyberšikany ve městě Třebíč, základních školách a v nízkoprahových zařízeních pro děti a mládež města Třebíč. Tato práce může být použita jako informační materiál pro rodiče dětí, které nastupují do základní školy. V neposlední řadě může práce sloužit jako podklad pro vytvoření funkční sítě spolupracujících subjektů realizujících primární prevenci.

7 Seznam literatury

1. BENDL, S., 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV. Pedagogika (ISV). 198 s. ISBN 80-86642-08-9.
2. BITTMANNOVÁ, L., BITTMANN J., 2016. *Prevence a účinné řešení šikany: u žáků a studentů s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem*. Praha: Pasparta. 92 s. ISBN 978-80-88163-15-2.
3. BOTTINO, S., M. B. et al. 2015. *Cyberbullying and adolescent mental health: systematic review*. Cad. Saúde Pública. ISSN 0102-311X
4. *Certifikace programů PPRCH*, © 2018. [online]. Národní ústav pro vzdělávání. [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/pracoviste-pro-certifikace>
5. ČERNÁ, A., 2013. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. 152 s. ISBN 978-80-247-4577-0.
6. DEELY, D., CARROLL, D., MACDERMOTT, E. et al. 2014. *Pediatr Rheumatol*. BioMed Central. ISSN 1546-0096.
7. EMIRTEKIN, E., BALTA, S., KIRCABURUN, K. et al. 2019. *Int J Ment Health Addiction*. Springer US. [databáze]. [cit. 2019-01-31]. ISSN 1557-1882 Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11469-019-0055-5#citeas>
8. FIELD, E., M., 2009. *Jak se bránit šikaně: praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. Praha: Ikar. 312 s. ISBN 978-80-249-1176-2.
9. *Grantový systém města Třebíč 2019*, 2019. [online]. Třebíč. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.trebic.cz/grantovy-system-mesta-trebic-2019/ds-2042/archiv=0>
10. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 4. vydání. Praha: Portál, 437 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
11. HENDL, J., REMR, J., 2017. *Metody výzkumu a evaluace*. Praha: Portál, 376 s. ISBN 978-80-262-1192-1.
12. HROUZEK, P., MARKOVÁ, Z. a kol., 2012. *Bezpečné klima ve třídě*. [online]. Minimalizace šikany. [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: ww.minimalizacesikany.cz/images/tiskoviny/Bezpecne_Klima_TISK2.pdf
13. CHROMÝ, J., 2010. *Kriminalita páchaná na mládeži: aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde. 240 s. ISBN 978-80-7201-825-3.

14. KAVALÍR, A., 2009. *Kyberšikana a její prevence*. Plzeň: Člověk v tísní, pobočka Plzeň [online]. [cit. 2018-10-14]. ISBN 978-80-86961-78-1. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/chci-se-do-zvedet/fenomen-kybersikana/184-kybersikana-a-jeji-prevence>
15. KING, R., et al. 2015. *Eat Disord.* BioMed Central. ISSN 2050-2974.
16. KOLÁŘ, M., 1997. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha: Portál. 127 s. ISBN 80-7178-123-1.
17. KOLÁŘ, M., 2001. *Bolest šikanování*. Praha: Portál. 255 s. ISBN 80-7178-513-X.
18. KOLÁŘ, M., 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál. 332 s. ISBN 978-80-736-7871-5.
19. *Koncepce prevence kriminality (na léta 2017-2021)*, 2019. [online]. Třebíč. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: https://www.trebic.cz/assets/File.ashx?id_org=16973&id_dokumenty=32557
20. *Kontakty na poskytovatele primární prevence Třebíč*, © 2019. [online]. Městská policie Třebíč. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://www.policietrebic.unas.cz/page79.html>
21. KOPECKÝ, K., SZOTKOWSKI, R., 2017. [online]. *Kyberšikana a další formy kybernetické agrese*. Olomouc. [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
22. KOŽÍŠEK, M., PÍSECKÝ, V., 2016. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada. 176 s. ISBN 978-80-247-5595-3.
23. KREJČÍ, V., 2010. *Kyberšikana, kybernetická šikana (studie)*. Olomouc: Net University. 72 s. ISBN 978-80-254-7791-5.
24. MACEK, P., 2003. *Adolescence*. 2. vydání. Praha: Portál. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
25. *Manuál pro tvorbu minimálního preventivního programu*, 2010. [online]. Pražské centrum primární prevence. [cit. 2018-12-30]. Dostupné z: <http://www.prevence-praha.cz/index.php/minimalni-preventivni-program/manual-pro-tvorbu-MP1p-zakladni-pojmy>
26. MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

27. MARTÍNEK, Z., 2015. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2. vydání. Praha: Grada. 192 s. ISBN 978-80-247-5309-6.
28. *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*, 2010. [online]. MŠMT. [cit. 2018-12-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>
29. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*, 2001. [online]. MŠMT. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>
30. *Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy*, 2016. [online]. MŠMT. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-aktualizuje-metodicky-pokyn-k-reseni-sikany-ve-skolach>
31. *Metodika Bezpečné klima v českých školách*, 2017. [online]. MŠMT. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/dotacni-program-bezpecne-klima-v-ceskych-skolach-1>
32. MIOVSKÝ, M. a kol., 2015. *Prevence rizikového chování ve školství*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 328 s. ISBN 978-80-7422-392-1.
33. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
34. *Nabídka preventivních programů pro školní rok 2018-2019*, 2018. [online]. Oblastní charita Třebíč. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://trebic.charita.cz/res/archive/092/010999.pdf?seek=1548702265>
35. *Nabídka preventivních programů školní rok 2018/2019*. [online]. Městská policie Třebíč. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://www.policietrebic.unas.cz/files/M%C4%9Bstsk%C3%A1%20policie.pdf>
36. *Nabídka programů školské primární prevence*, 2018. [online]. STŘED, z. ú. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://stred.info/cs/?category=deti-a-mladez&page=programy-primarni-prevence2>
37. *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*, 2013. [online]. MŠMT. [cit. 2018-12-30]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>
38. *Nízkoprahový klub*, © 2018. [online]. Oblastní charita Třebíč. [cit. 2018-12-30]. Dostupné z: <https://trebic.charita.cz/nase-sluzby/barak-nizkoprahovy-klub/>

39. *Obecná preventivní témata*, © 2019. [online]. Městská police Třebíč. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <http://www.policietrebic.unas.cz/page79.html>
40. *Odbor prevence kriminality*, © 2019. [online]. Ministerstvo vnitra České republiky. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/odbor-prevence-kriminality.aspx>
41. *Prevence rizikového chování*, © 2010-2018. [online]. Prevence-info.cz. [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: <http://www.prevence-info.cz/p-prevence/nespecificka-primarni-prevence>
42. *Preventivní informace šikana*, © 2018. [online]. Policie ČR. [cit. 2018-10-14]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>
43. *Projekt Kraje Vysočina 2017 – Bezpečné klima na školách*, © 2017. [online]. Kraj Vysočina. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.kr-vysocina.cz/projekt-kraje-vysocina-2017-bezpecne-klima-na-skolach/d-4079777>
44. PTASZYNSKI M., et al. 2018. *Automatic Extraction of Harmful Sentence Patterns with Application in Cyberbullying Detection*. Springer, Cham. ISBN 978-3-319-93782-3.
45. REJZEK, J., 2012. *Český etymologický slovník*. 2. vydání. Voznice: Leda. 752 s. ISBN 978-80-7335-296-7.
46. ROGERS, V., 2011. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál. 97 s. ISBN 978-80-7367-984-2.
47. ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha: Portál. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
48. ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P., 2010. *Jak na šikanu*. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
49. SEDLÁKOVÁ, R., 2015. *Výzkum médií: Nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada. 548 s. ISBN 978-80-247-3568-9.
50. *Systém primární prevence a kvalita v prevenci v ČR*. 2017. [online]. MŠMT. [cit. 2019-01-31]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/koordinace/Prezentace_System_prevence_a_kvalita_v_prevenci.pdf
51. VÁGNEROVÁ, K., 2009. *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

52. *Výroční zpráva 2017-2018*, © 2019. [online]. Základní škola Třebíč, Benešova. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.zsbenesova.cz/dokumenty-skoly?mainSection-dataAggregatorCalendar-5797350-date=201708>
53. *Vysočina Education o nás*, © 2019. [online]. Vysočina Education. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: http://www.vys-edu.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=600139&id=1004&p1=1044
54. *Základní vzdělávání*, © 2018. [online]. Národní ústav pro vzdělávání. [cit. 2019-03-01]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/zakladni-vzdelavani>
55. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání znění účinné od 15. 2. 2019 (školský zákon), 2004. [online]. MŠMT. [cit. 2019-03-03]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-15-2-2019>

8 Seznam příloh

Příloha č. 1 Osnova otázek k rozhovoru pro školní metodiky prevence

Příloha č. 2 Osnova otázek k rozhovoru pro pracovníky NZDM

Příloha č. 3 Informovaný souhlas

9 Seznam zkratek

DDM	Dům dětí a mládeže
DCHB	Diecézní charita Brno
I	Informant
MP	Metodik prevence
MPP	Minimální preventivní program
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
NNO	Nestátní neziskové organizace
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
TZV.	Takzvaný

Příloha č. 1 Osnova otázek k rozhovoru pro školní metodiky prevence

1. Víte o nějakých případech šikany nebo kyberšikany na základních školách v Třebíči/na Vaší škole?
2. Jak ji řešíte, pokud se vyskytne?
3. Spolupracujete s externisty (policie, OSPOD, rodiče)?
4. Realizujete primární prevenci pouze Vy? Jakým způsobem, jak často? (v nějakém předmětu)
5. Setkal jste se s pojmem „bezpečné klima“, v jaké souvislosti?
6. Jakým způsobem se pedagogický sbor školy, včetně Vás vzdělávají v oblasti prevence šikany či kyberšikany?
7. Setkal jste se vy osobně na Vašem pracovišti se šikanou či kyberšikanou?

Zdroj: vlastní výzkum

Příloha č. 2 Osnova otázek k rozhovoru pro pracovníky NZDM

1. Zabýváte se problémem šikany a kyberšikany?
2. Vyskytla/vyskytuje se ve Vašem zařízení?
3. Jak ji řešíte? Jaká je úspěšnost?
4. Spolupracujete se základními školami? Případně jak?
5. Jakým způsobem se pracovníci NZDM vzdělávají v oblasti prevence šikany či kyberšikany?
6. Setkal jste se vy osobně na Vašem pracovišti (škola, NZDM) se šikanou či kyberšikanou?
7. Pro Vaše zařízení či Vaše zařízení nabízí školám preventivní programy ve vztahu k bezpečnému klimatu na školách?

Zdroj: vlastní výzkum

Příloha č. 3 Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci, které provádím výzkum, jehož cílem je zmapovat systém prevence ve městě Třebíč, výskyt šikany a kyberšikany na základních školách. Dále se výzkum zabývá postupem řešení pověřených pracovníků a spolupráce OSPODU se základními školami. Výzkum bude probíhat formou polostrukturovaného rozhovoru, v přirozeném prostředí informantů. Jeden rozhovor zabere cca 30 minut a bude proveden po vzájemné dohodě mezi výzkumníkem a informantem. Použitá data budou anonymní. Z účasti na výzkumu pro Vás vyplývají tyto výhody či rizika. Výzkum přinese ucelený pohled na primární prevenci. Rizikem vidím v ohledně výskytu šikany a kyberšikany na základních školách a NZDM v Třebíči

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Student/ka mne informoval/a o podstatě výzkumu a seznámil/a mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studenta/ky. Měl/a jsem možnost si vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se studenta/ky zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď.

Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu v rozsahu, způsobem a za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, z nichž jeden obdrží účastník výzkumu (nebo zákonný zástupce) a druhý student/studentka.

Jméno, příjmení a podpis účastníka výzkumu (zákonného zástupce):

V

dne:

Jméno, příjmení a podpis studenta/studentky: